

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
X. 19.88 Josef Jelínek

O B S A H

Eda Kriseová	Básničky pro Ovi Kůdōma	[2 - 3]
Jaroslav Opat	Šance pro "Střední" Evropu?	[4 - 23]
Sergej Machonin	Síl země České	[24 - 32]
Ondřej Vaculík	Bezvadný den Ivana Klímy	[33 - 35]
Ivan Klíma	Agitace	[36 - 41]
Daniel Cohn-Bendit Adam Michnik	Varšava 1987 /rozhovor/	[42 - 46]
Karel Pecka	Poznámky k problematice K - 231	[47 - 51]
Ivan Klíma	Prohlášení zaživa	[52]
Antonín Přidal	Rozloučení s malířem	[53 - 54]
Milan Šimečka	Kniha o Husovi	[55 - 58]
Milan Jungmann	Ztracené varty dogmatismu	[59 - 67]
DOKUMENT	Dopis T.G.Masaryka ze 16.10.1918	[68 - 69]
Eva Kantůrková	Američanka v Praze	[70 - 72]
Ivan Kadlečík	Zátvorky	[73 - 75]
Ludvík Vaculík	Srpnové září	[76 - 78]

ZÁŘÍ 1988

Copied from a type-written carbon copy, bound, continuously numbered and

made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H

Eda Kriseová	Básničky pro Ovi Kůdůma
Jaroslav Opat	Šance pro "Střední" Evropu?
Sergej Machonin	Sůl země České
Ondřej Vaculík	Bezvadný den Ivana Klímy
Ivan Klíma	Agitace
Daniel Cohn-Bendit Adam Michnik	Varšava 1987 /rozhovor/
Karel Pecka	Poznámky k problematice K - 231
Ivan Klíma	Prohlášení zaživa
Antonín Přidal	Rozloučení s malířem
Milan Šimečka	Kniha o Husovi
Milan Jungmann	Ztracené varty dogmatismu
DOKUMENT	Dopis T.G.Masaryka ze 16.10.1918
Eva Kantůrková	Američanka v Praze
Ivan Kadlečík	Zátvorky
Ludvík Vaculík	Srpnové září

ZÁŘÍ 1988

Básničky pro Ůvi KŮdŮma

Eda Kriseová

Na procházce

Jsme spolu na procházce
 v zákopech po minulé válce
 v helmě vítr vyje,
 hryzec šílí,
 ustupuje.
 V hospodě nesundáš si kabát,
 protože v Hirošimě
 přežil jen ten,
 kdo si ho nechal.

Sedíme mlčky nad pívem.

Rueda de la fortuna

Dal jsi mi maso do žaludku,
 sedmdesát procent do hlavy,
 mrzlo,
 na stůl šavli,
 opál v rukojeti
 změnil barvu,
 opál přináší mi slzy.
 Moudrá jasnovidka z Prahy
 jednou řekla:
 "padají z vás růže,
 na nich jsou kapky.."
 Nejmně jednou už jsem žila,
 padaly kameny.
 Maso snědla,
 kořalku vypila.
 V krbu hořel oheň
 a černý kocour s mrňoukáním skočil,
 špinavé pracky v bílém klíně.
 Moje vina,
 už jsem se zase špatně ustrojila.
 Sedm jar minulo,

pořád byla zima,
bílý mrak nad hlavou
zmrzl a spadl,
lustr do parteru.
A oni pořád
v jednom kole:
rueda de la fortuna,
dolů přepadají,
návraty do postelí,
jež páchnou léta stejně,
po chvílkách měnili by svět.
Kde jsem se tu vzala?
Nedávno vybuchla tu
pancéřová pěst.
"Musíš odtud odejít
všemi cestami", řekneš
" a pozadu se vracet,
plačtivá předválečně".
Jdeš za mnou, vypadnutý z kola,
odcházím, přicházím,
ty to kontroluješ.
Cesty jsou blátivé,
zpátky v loňských stopách,
letadlo přistává,
podvozek, škoda, připravený,
požicejnímu psovi
padají z mordu
loňské růže.

63

Jaroslav Opat:

ŠANCE PRO "STŘEDNÍ" EVROPU ?

V posledních letech některé Středoevropany irituje a zdá se, že některé z nich i fascinuje téma Střední Evropa. Tato skutečnost má, soudím, dvě hlavní příčiny. První je dnes již před dějinami zcela spektakulární selhání statistických systémů, k nimž byly položeny základy ještě za života J. V. Stalina budováním společenských systémů a mechanismů založených na samovládě komunistických stran. Vedoucí činitelé těchto stran plně respektovali /ne vždy ochotně/ stalinskou ideologii a praxi "budování socialismu" /s výjimkou Svazu komunistů Jugoslávie od počátku padesátých let/. V zemích, v nichž byl "socialismus" takto budován, mizely spolu s rušením starých společenských struktur i četné pozitivní kulturní a mravní hodnoty, pracovní způsobilosti apod., které nové systémy nebyly s to nahradit nezbytnými hodnotami novými. Proto se začaly hromadit nejrůznější krizové jevy. Četné pokusy vládnoucích stran řešit narůstající krize dílčími opatřeními se ukázaly být jen málo účinné, nebo selhaly vůbec; nemluvě již o pokusech zmařených drasticky silou ozbrojených armád /Maďarsko 1956, Československo 1968, Polsko 1981/. Druhý důvod zvýšeného zájmu o "střední" Evropu z prvního přímo vyplývá. Lidé všech generací, různého vzdělání a životních zkušeností, nejrůznějších světáznorových orientací /nebo i zcela bez nich/ hledají v minulosti odpověď na otázku, kde se stala chyba či chyby, kdy, kde a čím všude byla přervána kontinuita s poměry, řády a hodnotami, které mohly být příslibem budoucnosti lepší, nadějnější.

Sama tato sebezáchovná snaha hledat na uvedené a jim podobné otázky odpověď a s její pomocí se pak rozhodovat pro nejoptimálnější východiška z přítomné krize je nejen přirozená, ale jako sociální fenomén i nejvýš pozitivní. Problém kontinuity či diskontinuity v dějinách hrál v politice vždy roli velmi významnou, a hraje jí dosud. Jde ovšem o to, co a jak kontinuovat. Podmínkou optimálního rozhodnutí je, mimo jiné, maximálně objektivní poznání minulosti, jež se má stát pro politiku východiskem k novým programovým cílům; poznání kladů i záporů minulosti, jejich pozitivních i negativních stránek, poznání sil schopných být nositeli pokroku ne v halasných slovních deklamacích, ale v reálné sociál-

ní praxi, stejně jako sil objektivně reakčních, destruktivních. Dospět k takovému poznání vyžaduje nemálo kvalifikované práce mnoha v různých oborech zdatných, zkušených lidí. Nostalgie, sentimentální vzpomínání starých "zlatých" časů je v úsilí o takové poznání jako metoda myšlení rádcem špatným. Znemožňuje poznávat celou realitu minulosti. Upnuta výlučně k jejich stránkám kladným, nedoceňuje nebo i vědomě přehlíží osudové skutečnosti negativní. A právě to se stává nejednomu autoru různých esejů, úvah i historizujících textů o přítomných i minulých problémech "střední" Evropy.^{1/} Unikají jim podstatné příčiny globálních krizí a katastrof, jejichž "epicentrum" bylo právě zde, ve střední Evropě. Než o tom více později.

Rozhodneme-li se fenomén Střední Evropa vážně zkoumat, staneme nutně před potřebou vymezit si jej jako pojmem. Existuje vůbec, a existoval v dějinách jako jasná realita nezávisle na myšlení toho či onoho myslitele, politika? Tato metodologicky klíčová otázka si žádá být zodpovězena, má-li mít jakékoliv uvažování na dané téma smysl. Milan Kundera, který svým esejem Únos Západu^{2/} diskuse a četné úvahy na téma Střední Evropa podnítil,^{3/} napsal, že střední Evropa není stát. Konstatování očividně správné. Dodejme jen, že státem jako jeden celek také nikdy nebyla! Vezmeme-li dále v úvahu skutečnost, že je obývána pestrou směsicí národů a národností, žijících v různých státech a ve vztazích zdaleka ne vždy přátelských, pak z toho logicky plyne, že nejen pro historika, ale i pro historizující úvahy nehistoriků může být pojmem jen velmi problematickým. Jeho racionální použitelnost může jít stěží za hranice přibližného vymezení geografického.

Když Kundera dále napsal, že střední Evropa je "kultura a osud", cítil patrně, že to je vymezení vágní, neboť hned dodal, že hranice této kultury jsou "imaginární" a že je třeba je v každé nové situaci vždy znovu vytyčovat. Zde se ovšem již vnucuje ne-li námitka, tedy alespoň otázka: je opravdu nutné - jde-li o kulturu? - tyto byť jen imaginární hranice vždy znovu vytyčovat? Důvody pro Kundera neuvádí. Jistě, v dílně toho či onoho kritického myslitele mohou být "vytyčovány". V takovém případě budou ovšem pozitivně odůvodněny jen tehdy, budou-li sloužit rozvoji kultury přes ty či ony hranice, ne jejímu omezování. V našem případě by mělo, myslím, především platit, že nejen "střední" Evro-

pě, ale Evropě celé, a světu vůbec, je víc k užitku hranice kultury spíš překonávat, kulturou zdolávat, než je vytyčovat. - Když se Kundera dále pokusil otázku, co je střední Evropa?, konkrétněji vymežit, napsal: "Nejistá oblast mezi Ruskem a Německem, obývaná malými národy." Slova "malý národ" přitom podtrhl. Soudím, že toto vymezení střední Evropy je již ve zjevném rozporu nejméně s jednou podstatnou realitou: vylučuje ze střední Evropy Němce vůbec a rakouské Němce jako národ zvlášť - jejich směrodatní politikové a ideologové považují, právem, i Rakušany za svébytný národ! Kromě toho nezahrnout Němce a jejich státy do střední Evropy, tomu se vzpírá již sama geografie. A myslíme-li na Rakušany jako národ, pak ovšem neobstojí ani teze o "malých" národech mezi Ruskem a Německem, neboť: kolik je počtem nejen Poláků, ale i méně početných Čechů, Maďarů a Rumunů - ve srovnání s Rakušany! Ostatně, Kundera použil zřejmě tezi o malých národech mezi Ruskem a Německem jen bezděčně, hájit ji, zdá se nemínil, o tom vypovídají jiná místa i celých jeho eseje.

Problematicčnost užití pojmu "střední" Evropa si uvědomovali i vydavatelé pražského ineditního sborníku Střední Evropa. V úvodu k jeho prvnímu svazku /1985/ konstatovali, že na vymezení pojmu se dosud neshodli ani geografové. Sami pak vymezili střední Evropu jako "region rozostřujících se hranic", jako "d u c h o v n í p r o s t o r p r o m ě n l i v ý c h h r a n i c" /podtrhl autor úvodu/, který lze určit "spíše instinktivně". A program časopisu? "Nemáme na počátku k dispozici žádnou jednotící programovou ideu Střední Evropy." K jednotící programové ideji nedospěli ovšem vydavatelé sborníku ani po vydání jeho desíti svazků; posledního z února letošního roku. Obsah svazků svědčí ostnatě o tom, že se o to ani nepokoušejí.

Timothy Garton Ash, britský novinář a publicista, zabývá se zasvěceně pracemi Václava Havla, Györgyho Konráda a Adama Michníka - tedy Čecha, Maďara a Poláka - dospěl k závěru, že střední Evropa je pouze ideou a že ve skutečnosti neexistuje! Zato existuje "východní Evropa" jako součást Evropy vojensky kontrolované Sovětským svazem. Dále T. G. Ash uvádí: "Jestliže má termín "střední Evropa" nabyt pozitivního obsahu, musí dis-

kuse o něm postoupit od pouhého deklamování, sentimentalizování a zařikávání k věcnému a tvrdému zkoumání skutečného odkazu historické střední Evropy - který obsahuje jakrozdělující, tak spojující prvky - a ke zkoumání současné situace ve středovýchodní Evropě...^{4/}

Ztotožňuji se se závěry i argumentací T. G. Ashe jak v užití termínu Evropa "středovýchodní", tak s jeho poukazem na nutnost zkoumat historický odkaz střední Evropy. Dodávám jen: užití termínu Evropa "středovýchodní" implicitně předpokládá i existenci Evropy středo západní, přičemž oba takto užitá pojmy naznačují zase jen něco velmi přibližně a navíc převážně geograficky. Nema- jí-li zůstat prázdnými slovy, je nutno postoupit od nich ke zkou- mání té či oné části střední Evropy místně, historicky i jinak tématicky přesně vymezené. V takovém případě staneme hned přinej- menším před trojí nutností:

- 1/ musíme si "středovýchodní" /střední/ Evropu určit v jejím vztahu k ostatní Evropě;
- 2/ její studium jako zvláštního fenoménu zůstane i při tomto vymezení nemyslitelné bez studia jejích konkrétních národů, států, jejich kultur a dějin vůbec;
- 3/ i při respektování uvedených dvou požadavků jsme nuceni dbát reálných vazeb jednotlivých částí středovýchodní Evropy k dě- jinným realitám celé Evropy i ostatního světa.

Užívání pojmu "střední" i "středovýchodní" Evropa může být proto v historických, filozofických, politologických a podobných pra- cích jen velmi podmíněně a plnit funkci pouze pomocnou.

Při všech těchto limitech se domnívám, že v naší době exi- stuje objektivně velmi důležitý obecný středoevropský problém. Dovolím si jej formulovat jako historický odkaz střední Evropy dvacátého století. Vyjádřím se k němu několika poznámkami. Střed- ní Evropou budu přitom rozumět oblast ohraničenou na severu Bal- tickým a zčásti Severním mořem, na jihu pak Jadranem a Černým mořem. Na západě do ní zahrnuji oba německé státy a Rakousko, na východě je mi hrubým orientačním předělem západní hranice Sovětského svazu.

Vyznačují se dějiny takto geograficky určené střední Evro- py, jejích národů a států, ve dvacátém století něčím výrazně specifickým? Ano! Byla to dosud až příliš často oblast konfron-

tací antagonistických zájmů hlavních sociálně ekonomických, politických a vojenských sil celého světa /!/, jaké dějiny předtím nepoznaly! Do víru těchto konfrontací byly několikrát strženy všechny národyx oblastí i mnoho národů ostatního světa, přičemž život lidí tu byl těmito konfrontacemi, a zůstává nadále, velmi neblaze poznamenán. Vzpomeňme nejtragičtější z nich:

- 1/ dvě světové války, obě v této oblasti začaly i skončily, zejména druhá z nich;
- 2/ politické rozdělení světa na Západ a Východ po druhé světové válce, rozdělení, jehož materializovaným výrazem se stala vysoká, ozbrojenými strážemi střežená zeď na západní hranici Německé demokratické republiky a ostatný drát, střežený rovněž ozbrojenými muži, obepínající západní hranici Československa;
- 3/ budování podstatně rozdílných společenských systémů na obou stranách takto rozděleného kontinentu s podstatně rozdílnými sociálně ekonomickými, kulturně politickými a etickými důsledky pro život lidí;
- 4/ zformování dvou monstrózních vojenských, donedávna ostře nepřátelsky proti sobě stojících bloků: NATO a Varšavského paktu; skutečnost doprovázená na obou stranách horečným zbrojením;
- 5/ první odzbrojovací kroky podnikané v této oblasti v poslední době na základě dohod sjednaných představiteli hlavních světových mocností s cílem odvrátit globální světovou katastrofu, která lidstvu hrozila jako důsledek poválečného politického rozdělení kontinentu a jej doprovázejícího hromadění zbraní totálního ničení.

Lze se ptát: kde je počátek a hlavní příčina, popřípadě příčiny, onoho neblahého a v nejednom směru doslova děsivého řetězu událostí, jimiž byl život národů naší části Evropy, a v mnohém i ostatního světa v tomto století tak drasticky zatížen? Jde o otázku stále aktuální. Její objektivní zodpovězení stojí jako naléhavá výzva před všemi kriticky myslícími lidmi všude na světě.

Mnoho hodnotného bylo v tomto směru již vykonáno. Zásluhy na tomto poli si získává ta část historiografie a literatury vů-

bec, jejíž autoři usilují o vymezení viny Německa a jeho politických vůdců za rozpoutání obou světových válek a všech hrůz, které je doprovázely. V souvislosti s tématem naší úvahy je pak důležité zjištění nejednoho autora těchto prací, že právě idea "Střední Evropy" - "Mitteleuropa" - se stala v závěru 19. a na počátku 20. století vůdčí ideou německé zahraniční politiky. Blokováno ve svých dynamicky imperiálních zájmech - na západě Francií, na východě Ruskem a na světových mořích hlavně Anglií - nalézalo vilémovské Německo prostor pro realizaci vlastních zájmů především ve střední a jihovýchodní Evropě. "Mitteleuropa" sloužila vládcům Německa a s nimi se spojujícím vládnoucím kruhům v Rakousko-Uhersku za východisko k imperiálním výbojům hlavně směrem na jih a jihovýchod kontinentu, přes Balkán pak dále do Afriky a na Střední východ. Autoři, kteří se rozhodnou pro termín "střední Evropa" v historizujících, politických a podobných úvahách používat, by neměli na tento jeho původ zapomínat. Vnášen do politiky, stával se nástrojem hegemonismu a agrese.

Poválečná německá historická literatura se zabývá také problémem kontinuity či diskontinuity výbojů německé imperiální politiky z konce minulého a počátku tohoto století s agresivními světovládnými plány hitlerovského fašismu. Rozdíly mezi oběma obdobími výbojů, včetně rozdílů ideologických, jsou nesporné. O agresivní válečné výboje však šlo v obou případech. Někteří autoři přitom právě poukazují na posun, k němuž došlo v dobovačných plánech částí vojenských kruhů vilémovského Německa již po Říjnové revoluci v Rusku, zejména po Brestu Litevském /Ludendorff/, kdy německé armády na východě pronikly hluboko do nitra revolučního Ruska a na západě se pokusily /marně/ strhnout konečné vítězství ve válce na sebe.^{5/} I při tomto rozšiřování původních expanzionistických cílů Německa zůstávala ovšem "Mitteleuropa" jejich neměnnou výchozí základnou. Zůstala jí i v pozdějších Hitlerových plánech "Nové Evropy". Zmařit všechny tyto imperiální podmanitelské plány musely ve dvou světových válkách národy jimi ohrožované, i když za rozpoutané války museli draze platit i Němci sami.

Vývoj po druhé světové válce prokázal, žebpakující se německé výboje nemusí být trvalým osudem střední Evropy a ve svých důsledcích Evropy celé i ostatního světa. Zpočátku pod kontrolou

západních okupačních mocností, ale také s jejich vydatnou podporou se mohly v západních okupačních pásmech Německa postupně formovat politické síly, které se od minulých násilných výbojů distancovaly, a navíc začaly cílevědomě budovat západní část Německa jako zemi míru a demokracie. Současně hledaly cesty k dorozumění a spolupráci s ostatními národy. Předním architektem a protagonistou této nové politiky byl v prvních dvou poválečných desetiletích K. Adenauer. V Pamětech /Erinnerungen 1945-1953/ uvádí, jak si po válce uvědomoval, že Němci musí jako národ ve svém svědomí kriticky vyrovnat s výbojnou agresivní politikou svých vůdců, počínaje érou Bismarcka až po Hitlera, a vkročit na cesty nové, cesty moderní demokracie a mírové spolupráce s ostatními národy. V situaci, kdy se pro vážné rozpory mezi Sovětským svazem a západními velmocemi - spojenci ve válce proti Hitlerovi - Evropa i Německo samo rozestupovaly do dvou proti sobě stojících táborů, orientoval se Adenauer alespoň na spolupráci s národy Evropy západní. Patří mu mezi Němci po druhé světové válce zřejmě hlavní zásluha o to, že zhruba tři čtvrtě století trvajících osudové napětí a krajní nepřátelství mezi Německem a Francií, nepřátelství přerostlé dvakrát ve světovou válku, bylo odstraněno a nahrazeno vztahem plodné mírové spolupráce a přátelství.^{6/} Přirozeně, předpokladem takového historického obrátu byl opravdový rozchod s výbojnou agresivní minulostí Německa na straně Německé spolkové republiky a porozumění a dobrá vůle ze strany Francie. Při prvních, nejdůležitějších poválečných krocích to byl hlavně de Gaulle, kdo Adenauerovy snahy pochopil a vyšel jim prozíravě vstříc. - Od poloviny šedesátých let byl pak tento kurs západoněmecké zahraniční politiky rozšířen, s obdobnou politickou a mravní motivací, o Brandtovu Ostpolitik. Tak byla v jedné důležité části kontinentu přerušena kontinuita politiky násilných výbojů. Začaly se v ní dějiny nové. Po řadě mezistupňů dospěly od prvních poválečných kroků, při postupné účasti četných aktérů dalších, až k dnešnímu Evropskému společenství. Iniciativy příkladné, pro mírovou budoucnost celého kontinentu nedocenitelné! Perspektivně byly i v zájmu národů žijících na východ od linie, která po rozpadu antihitlerovské koalice velmocí Evropu rozdělovala.

Tyto národy šly od konce čtyřicátých let vstříc budoucnosti, jejíž cesty určovala v podstatné míře vůle Stalinova. Komu-

nistické strany, jež v jednotlivých zemích vládly, přijímaly jeho pojetí socialismu, pokud žil, vždy jako nedotknutelné dogma. Při jeho prosazování do života národů, jimž vládly, likvidovaly podle ducha i litery stalinské ideologie staré, dějinami formované společenské struktury i s kulturami s nimi spjatými, opírajíce se přitom hlavně o represivní složky mocenských aparátů, jež si k tomu účelu vybudovaly. Nové struktury a společenské poměry vůbec, jež tyto strany zakládaly, byly svou povahou totalitní. Stalin sám byl přitom vždy připraven skutečné nebo i jen smyšlené "úchytky" od svého pojetí "socialismu" tvrdě trestat. To poznali drasticky četní komunisté ve všech jím kontrolovaných zemích. Jugoslávská výjimka jen potvrzuje odjinud známou paranoidní povahu jeho "socialistického" myšlení.

Jedním z rysů výbojného německého nacionalismu nejprve bismarckovsko-vilémovského, později hitlerovského ražení byl v oblasti ideologie vypjatý mesianismus. Když císař Vilém II. posílal v roce 1900 své vojáky do Číny, aby tam spolu s jinými cizími armádami potlačili povstání "boxerů", vybízel je, aby v této vzdálené zemi "jednou provždy otevřeli cestu kultuře". Přitom zdůraznil: pro poražené žádný pardon, dávat všemu světu příklad pruské zdatnosti, kázně a disciplíny. "Jako před tisíci lety si získali jméno Hunové vedení svým králem Atilou..., tak musí být v Číně vzato na vědomí i jméno Německa tak, že žádný Číňan se nikdy neodváží na Němce ani jen křivě pohlédnout."^{7/} V Hitlerovi a v jeho rasisticky založeném nacionálním socialismu našel vilémovský výbojný nacionalismus své pokračování a hrůzné vyvrcholení.

Nedlouho po porážce hitlerovského fašismu vstupovali ovšem ve středovýchodní Evropě na scénu dějin mesiáši noví: J. V. Stalin a v jednotlivých zemích lidé jeho vůle poslušní. Mezi hlasy, jež tento nástup světu ohlašovaly, zazněl na počátku nejvýrazněji hlas prvního Stalinova ideologického mluvčího, tajemníka ÚV VKS/b/ A. A. Ždanova. Když 24. června 1947 kritizoval, "po poručeníju CK VKP/b/", knihu G. F. Alexandrova Dějiny západoevropské filozofie, řekl mj., že sovětské filozofy musí jako členové strany "vítězného marxismu" stát "v čele boje proti hnusné a hnusné buržoazní ideologii" a vyzbrojovat své zahraniční přátele a bratry "světlem vědeckého socialistického poznání".^{8/} Podobně mesianistickým duchem byl brzy na to, 5. červen-

ce 1947 naplněn i redakční úvodník vládních Izvestijí. Stálo v něm mj.: "Naše kultura stojí mnohem výš než kultura buržoazní, je odrazem systému mnohem vyššího než kterýkoliv systém buržoazně demokratický." A dále: "To, co děláme pod vedením strany Lenina-Stalina, je největší a nejsvětější věc na světě." Tak byl světu ohlašován nástup k nové etapě tvrdé stalinské politiky.

Jedním z důležitých praktických kroků k ní v mezinárodním měřítku bylo založení Informbyra. Stalo se koncem září 1947 na tajně konané schůzi zástupců devíti komunistických stran v polské Sklarské Porębě. Prostřednictvím Ždanova a Malenkova si tam Stalin vytvářel jeden z důležitých nástrojů k zabezpečování poslušnosti vůdci ostatních stran při provádění své další politiky.^{9/} Pro země "lidové demokracie" to byl počátek nástupu do pověstných padesátých let.

Dnes, kdy v Sovětském svazu probíhá znovu kritické hodnocení historické role Stalina a jeho metod vlády, vrhá tato kritika ostré světlo i na poválečný vývoj v zemích středovýchodní Evropy. Poukáží v této souvislosti na jednu podstatnou československou zkušenost ze Stalinovy éry. Je všeobecně známo, že Československo se mohlo před vstupem na cestu usměrňovanou a osvětlovanou prostřednictvím KSČ Stalinovým duchem vykazovat podstatně bohatšími, rozvinutějšími demokratickými tradicemi než jeho sousedé, sdílející s ním podobný osud. Známa fakta napovídají, že zřejmě právě proto bylo v Československu v letech 1948-1954 politických monstrprocesů víc než v ostatních zemích Informbyra, a i vynášené tresty byly vyšší. Vysvětlení této tragické skutečnosti lze hledat pravděpodobně také v nedůvěře a strachu čelných stalinistů v Československu, jimiž byl jejich vztah k žijícím nositelům zmíněných demokratických tradic zatížen. Proto ty údery proti vybraným vojákům prvního i druhého odboje, proti osvědčeným antifašistům i jiným demokratům. Přitom se ti, kdož údery připravovali a dávali k jejich provedení pokyny, vlastního strachu nezabavili. Postupně měli víc než dost důvodů k tomu, aby se báli samotného Stalina a jeho poradců - které předtím do republiky k persekucí vlastenců povolali. Tak příklad Československa jakoby naznačoval, že čím demokratičtější byly tradice země, tím větší a tvrdší údery měly být zasazeny jejich nositelům.

Logika dějin celého XX. století, nazíraná základními zkušenostmi národů a států, které jsme v rámci naší úvahy pojali do střední Evropy, je antiimperiální, antihegemoniální a anti-totalitní. Současně se tato logika vyslovuje zcela imperativně pro cesty pluralitní demokracie a mírové spolupráce mezi národy na principu rovný s rovným, při vzájemné výhodnosti. Nedbání této náповědy dějin, uchýlování se k politice výbojů, těch či oněch násilných expanzí, konzervování společenských systémů neschopných řešit přirozené potřeby rozvíjejících se národů, vedlo vždy k vážným národním i mezinárodním krizím, ve dvou zatím krajních případech ke světovým válkám. Dějiny naší oblasti ve XX. století tak vlastně výrazně připomínají, že zde žijeme v nejneuralgičtějším místě současného světa; v záporném i kladném smyslu toho slova. Obě světové války a politické rozdělení kontinentu po druhé z nich tu zůstávají pro všechno lidstvo trvalým mementem! Nedbat ho dnes, v době existence totálně ničivých zbraní, znamená riskovat již totální zkázu civilizace.

Naštěstí existují i příklady opravňující alespoň ke skromným nadějím. Na západ od dělicí čáry dokázaly národy, v minulosti mezi sebou válčící, sobě i ostatnímu světu, že lze žít navzájem nejen v míru, ale i v podmínkách stále efektivnější mnohostranné spolupráce. Novým, naděje vzbuzujícím příkladem z poslední doby je pak nepochybně dohoda mezi oběma hlavními velmocemi světa o odstranění a zničení amerických a sovětských raket středního doletu, rozmístěných donedávna v převážné části na území střední Evropy. Přitom nelze přehlédnout, že právě podpisy těchto dohod a jejich započatá realizace otevřely dveře k efektivnímu jednání o vážných problémech i v jiných částech světa.

Z toho, co jsme o specifice dějin střední Evropy ve XX. století uvedli, lze, myslím, odvodit i odpověď na otázku obsaženou v názvu tohoto příspěvku: Střední Evropa může hledět do budoucnosti s dobrými nadějemi jen v Evropě nerozdělené nepřátelsky politickými antagonismy, v Evropě, v níž všechny národy, poučené a varované drazé placenými zkušenostmi tohoto století, půjdou při řešení svých složitých a palčivých problémů po cestách osvědčené, čínorodé demokracie, upravující své vztahy v duchu vzájemného chá-

pání, respektu a tolerance. Násilí a jakékoli prakticky hegemoniální a imperiální tuto budoucnost vážně ohrožují.

x

Jsou autoři, doma i v zahraničí, kteří se ve svých úvahách a diskusích o střední Evropě zastávají u vzniku Československa v roce 1918 a jeho dalších osudů, zejména oněch tragických. Jev přirozený. Pokud ovšem přitom dospívají k názoru, že Rakousko-Uhersko bylo "nenahraditelné" a jeho rozbití "omylem" národů střední Evropy, pak je to uvažování nesprávné.^{10/} Rozvíjeno dále ve fantazii lidí, kteří se nenechají podstatnými fakty dějin rušit, může vést i k závěru, že k rozbití Rakousko-Uherska de facto "vytvořilo podmínky pro vznik další světové války".^{11/} Při tomto způsobu uvažování pak již nepřekvapí, že jeho zastánci snadno nacházejí v české politice i osobní viníky Mnichova 1938, Února 1948, a jiní, fakty ve svém myšlení ještě nedotčenější, i viníky zmaru nadějí roku osmašedesátého: jsou jimi pro ně T. G. Masaryk a E. Beneš jako hlavní organizátoři protihabsburského národně osvobozenického boje Čechů a Slováků za samostatný stát. Vyslovil jsem se o tomto způsobu myšlení obecně kriticky již v Poznámkách na okraj v závěru své práce o Masarykovi /Index 1987, str. 476-478/. Napsal jsem, že jde o úvahy ahistorické, prezentistické, nepřihlížející k základním faktům obecných dějin a k podstatným souvislostem mezi nimi. Považují za žádoucí své tamější vývody zde několika poznámkami doplnit:

Je všeobecně známo a v literatuře bohatě doloženo, že Masaryk stál až do okamžiku vypuknutí první světové války v podstatě pevně, byť kriticky, na půdě Rakousko-Uherska jako státu. V tom kontinuoval a v podmínkách nástupu industriální společnosti v Rakousko-Uhersku tvořivě rozvíjel českou politiku, jejíž základy položili již F. Palacký, K. Havlíček a F. L. Rieger. Šlo mu o přebudování monarchie v moderní demokratickou federaci, která by zabezpečovala všem jejím národům svobodný, hospodářsky i kulturně politicky rovnoprávný vývoj. Jeho snahy, stejně jako snahy řady dalších politiků podobně orientovaných však narážely na nedostatek porozumění vládnoucích, hegemoniálně smýšlejících

rakouských Němců, dostávajících se navíc do stále větší závislosti na politice imperiálně orientovaného císařského Německa.

Uvedený postoj k Rakousko-Uhersku Masaryk změnil až poté, když vládnoucí kruhy monarchie, podporované výbojným Německem, zahájily jako velmoc válku proti malému Srbsku, i když to bylo ochotno jít, v zájmu odvrácení války, na krajní mez možných ústupků. Zahájením války proti Srbsku uvedli vládci Rakousko-Uherska do pohybu lavinu války světové, lavinu, která strhla do katastrofického pohybu samy základy tehdejšího světa; a přirozeně i lavinu masového zabíjení a mrzačení lidí, nemluvě již o ničení statků materiálních a kulturních. Toto rakousko-uherské zahájení války bylo - a v jakýchkoli úvahách o dalších osudech monarchie zůstává! - faktem nad všechny jiné důležitým! A právě tuto hlubokou osudovost války zahájené monarchií si uvědomoval Masaryk jako málokterý z tehdejších politiků, ať doma či ve světě! Pochopil, že zahájením války strhávali vládcové monarchie její existenci de facto do propasti a že pro národy, žijící v ní dosud v nerovnoprávném postavení, nastal čas jednat, vzít svůj osud do vlastních rukou. Takové jednání bylo v případě Čechů o to naléhavější, že značná část mužů posílaných do války proti národům jim tradičně blízkým bojovat odmítala, nebyla to jejich válka! Příkladů odmítavých postojů k válce obsahuje příslušná literatura víc než dost. A vojenské úřady je tvrdě trestaly...

Masarykova orientace na vojenskou porážku monarchie ve válce a na vytvoření samostatného československého státu nebyla v žádném případě neuváženou politickou akcí jednotlivce. Za hranice Masaryk odjížděl na sklonku roku 1914 s politickým mandátem, který mu dali vlivní čeští politikové. Ti také vytvořili z jeho popudu tajnou ilegální organizaci, Maffii, s níž Masaryk po celou dobu války těsně a západně v plné shodě spolupracoval. Vydávat za této situace jím vedenou národně osvobozenou akci za "omyl" či chybu, znamená odmítat de facto i všechno ono nezměrné, obětíplné úsilí národa žít v rodině ostatních evropských národů ve svobodě, důstojně jako jejich rovnoprávný člen; úsilí charakteristické pro český národní život od počátku obrození až po vznik samostatného státu. F. Peroutka v roce 1930 o Masarykovi právem napsal, že byl charakterotvorným dovršitelem českého

národního osvobození, že se pokusil "sebrat všechny roztroušené české síly charakterotvorné a učinit z nich jednotný útvar".^{12/} Toto úsilí prostupovalo celou Masarykovu činnost od jeho příchodu do Prahy, za války pak vrcholilo způsobem nejhodnotnějším. V mezních podmínkách, jaké vytváří každá válka, vedl Masaryk národ cestami /podstupuje s ním všechna nebezpečí/, na nichž osvědčoval své odhodlání žít samostatně, aktivně, ve svobodě svými činy - i za cenu obětí nejtěžších. Zpochybňovat sám historický smysl Masarykovy národně osvobozené akce za první světové války proto logicky znamená distancovat se od toho nejlepšího, co národ sám sobě i ostatnímu světu v nové době dal.

x

Na závěr poznámek k meditacím kritiků rozbití Rakousko-Uherska a vzniku Československa, a zejména kritiků Masarykova podílu při tom, ještě stanoviska čtyř lidí, dvou Němců a dvou Čechů, jejichž výpovědi mají zvláštní váhu již proto, že byli s námi sledovaných otázkách lidmi poučenými a ve vztazích Čechů a Němců nemálo angažovanými.

K. Renner, jeden z vedoucích státníků pohabsburského Rakouska, v letech 1945-1950 jeho prezident, napsal o vzniku Československa: "Tento státní útvar povstal v jednotlivostech zdánlivě náhodně, ve svých základních obrysech však jako výsledek historického procesu."^{13/} /Podtrhl K. Renner/. K tomu dodal, že proti dějinám neexistuje odvolání... Jiný Němec, J. W. Brügel, brněnský rodák, autor dvousvazkové, bohatě dokumentované práce Tschechen und Deutsche, práce vůči československé politice nemálo kritické, napsal o vzniku Československa a úloze Masaryka a Beneše v té souvislosti: "Vznik nástupnických států na troskách monarchie představuje, při všech chybách a nedostacích těchto států, uskutečnění dávných snů. Teprve dnes, po druhé světové válce, kdy jsme svědky probuzení koloniálních národů, můžeme pochopit význam toho, co se stalo. Jen když si zpřítomníme, že muži jako Masaryk a Beneš, Paderewski a Pašić nebyli v roce 1918 ničím jiným, než čím jsou v naší době Nehru, Kenyata a Kaunda, můžeme pochopit smysl tehdejšího vývoje... Světodějně poslání Masaryka a Beneše odpovídalo v roce 1918 přesně /haargenau/ poslání Nehrua v roce 1948/!/, a ti, kdo se jim v něm pokoušeli zabránit, budou jednou hodnoceni jako

ti, kteří se staví na odpor aspiracím národů koloniálních."^{14/}

Dále zaznamenejme stanovisko Josefa Pekaře, v chápání smyslu českých dějin Masarykova velkého oponenta. Když mluvil v r. 1935 o Masarykově podílu na rozbití Rakousko-Uherska, poznamenal, že Masaryk měl na mysli nejen vše, co bylo v monarchii zpátečnické, reformy neschopné, šlo mu o mnohem víc, šlo mu o vítězství "nového ducha ve všem sousedství, o novou Evropu, vybudovanou na základech demokracie k mírové a kulturní spolupráci, nesené myšlenkami svobody a práva." Vycházejí z tohoto zjištění a mají na mysli vznik Československa, dospěl vůči Masarykovi velmi kriticky Pekař nakonec k závěru: "Jméno Masarykovo musí se zřetelem k historické jedinečnosti dosahu a povahy díla náležitě k největším v našich dějinách."^{15/}

Nakonec vzpomeňme Jana Patočky. V posledním období svého života se k Masarykovi jako myslitelé několikrát kriticky vyjádřil. Myslím především na jeho masarykiana z konce šedesátých a dále sedmdesátých let.^{16/} Sám vznik Československa a Masarykův podíl na něm Patočka plně akceptuje jako čin nevšedně pozitivní. Založení státu Masarykem mu bylo činem aktivní zodpovědné povahy, krokem, jehož smyslem bylo vytvoření podmínek pro jednání aktivních občanů. Nezakládá stát jako "asekuraci slabých". Ze zodpovědnosti za založený stát nejen nikoho nevyklučoval, ale naopak, k zodpovědnému jednání vůči němu vybízel - a vytvářel k takovému jednání podmínky. Šlo mu prostě o stát demokratický! Přitom Patočka poznamenává, že Masarykův čin byl výzvou, s níž se obracel nejen k občanům nově vzniklého státu, ale k "národům Evropy". V tom se plně shoduje s Pekařem. I je, národy Evropy, Masaryk svým činem vyzýval k odpovědnému, za nic se neschovávajícímu, neintrikujícímu jednání, "odvážně čelícímu problémům a nebezpečím".^{17/} Tak Patočka zdařile postihl podstatu onoho Masarykova činu "aktivní zodpovědné povahy". Nenacházel v něm nic!, v čem by bylo lze nalézt jakékoli kauzální souvislosti mezi vznikem Československa a tragédiemi, jež ho jako stát v budoucnu čekaly. Naopak, svými idejemi i celou demokratickou politickou praxí vnášel Masaryk do pomonarchické Evropy - nejen střední! - hodnoty, které byly /a zůstávají/ pro její národy jedním z ukazatelů cest k životu v míru a plodné spolupráci.

x

Většina zemí středovýchodní Evropy, v nichž byly po druhé světové válce vybudovány státní a společenské systémy inspirované ideologií a praxí stalinismu, prochází již řadu let období vážných všeobecných krizí. Mesianistické deklarace, jimiž bylo budování těchto systémů koncem čtyřicátých let halasně ohlašováno, po řadu dalších let byly často v obměnách opakovány, byly dějinami zváženy a ukázaly se až příliš lehkými. Se zdůvodněním, že přichází budovat nejlepší, nejspravedlivější společenský řád v celých dosavadních dějinách, omezili jeho čelní strůjci velmi drasticky hned na počátku tradiční občanská práva a svobody. Čas pak prokázal, že ohlašované nové řády nejsou s to dlouhodobě uspokojivě řešit rozvíjející se sociální a kulturní potřeby svých národů a již vůbec ne úspěšně ekonomicky soutěžit se systémy liberálně kapitalistickými. Tato zkušenost řady zemí středovýchodní Evropy, jimi draze placená, patří k podstatným stránkám dějinného odkazu dvacátého století.

V posledních letech začali brát tuto skutečnost veřejně na vědomí i někteří čelní představitelé vládnoucích komunistických stran. Mnohé nasvědčuje tomu, že na podobném poznání bylo založeno i současné úsilí o reformy v Sovětském svazu. - Pozoruhodně, zcela otevřeně se o selhání stalinismu mluví a píše v Jugoslávii. Zkušenost této země je zvlášť pozoruhodná a cenná proto, že první, dílčí kroky k rozchodu s ideologií stalinismu učinilo její vedení již počátkem padesátých let, po předchozí roztržce Tita se Stalinem. Život však i národy této země přesvědčil, že jen dílčí, v podstatě "kosmetické" úpravy stalinského modelu socialismu optimální řešení problémů, které tento model plodí, přinést nemohou. Nutná je rekonstrukce, přestavba samých základů etatistických, svojí podstatou totalitních systémů. - Zdá se, že tímto vědomím je prostoupeno úsilí o reformy v Maďarsku. S dědictvím stalinského modelu dramaticky zápasí již řadu let společnost polská. Pozoruhodný československý pokus o podstatnější reformy v šedesátých letech byl zmařen zásahem armád Varšavského paktu. Sám pojem "reformy" se mohl poté v Československu vrátit do oficiálního politického slovníku až po příchodu M. Gorbačova do čela vedení KSSS. - Své systémové pro-

blémy se pokouší řešit Bulharsko, těžce doléhá krize totalitního systému na lid Rumunska.

Politická ideologie vládnoucích kruhů ve většině zemí středovýchodní Evropy v současné době uznává nutnost přestavby existujících sociálně ekonomických systémů i s jejich demokratizací. Gorbačov a jeho stoupenci přitom zdůrazňují, že bez demokracie není ani socialismu. Tímto vědomím je zvláště silně prostoupeno úsilí důsledně reformních sil v Jugoslávii. Jde o zcela elementární pravdu ověřovanou celými novodobými dějinami! Stalinismus je z hlediska demokracie příkladem zkušenosti absolutně negativní.

Realizace optimálních reforem nebude ovšem v žádném případě záležitostí snadnou. Nezbytnou vnější podmínkou jejich zdatu je pokračování započatého procesu uvolňování napětí mezi Západem a Východem, s cílem vybudování Evropy politicky nerozdělené, Evropy jako kontinentu národů svobodných, svébytných a rovnoprávných, úzce navzájem spolupracujících. I v takovém případě bude provádění deklarovaných reforem úkolem nejméně obtížným a již proto i dlouhodobým. S existujícími totalitními, administrativně byrokratickými strukturami jsou spjaty početné, sociálně a politicky mocné síly, jejichž zájmy budou prováděním reforem dočasně ohroženy a je proto nutno počítat s jejich odporem. Jeho zdolání bude první podmínkou zdatu velkého díla. Demokratická podstata reforem přitom umožňuje, aby se tak stalo prostředky humánními a cestou zákona.

Důsledné, na racionálních demokratických základech založené provádění reforem bude současně klást nové, vyšší nároky na práci a chování každého občana. Staré byrokratické struktury a s nimi spjaté metody řízení života společnosti nepodněcovaly svobodnou iniciativní práci, spíše ji omezovaly, kladly jí do cesty nejruznější překážky. A protože tento stav trval deřítiletí, způsobil ve sféře lidské práce dalekosáhlé škody. Byl brzdou rozvoje moderní techniky a pokrokových metod práce vůbec. Stál v cestě rozvoji technických znalostí a způsobilostí pracujících na všech úrovních. Brzdil rozvoj vědy a kultury. Měl za následek jen těžko vyčíslitelné škody v úpadku pracovní morálky. Zjednat ve všech těchto směrech nápravu - k tomu bude třeba nemálo času.

Na počátku výstavby totalitních etatizovaných struktur bylo podstatné omezení tradičních demokratických práv a svobod občanů. Vleklé, prohlubující se zaostávání ekonomik i množící se politic-

ké krize v zemích středovýchodní Evropy jsou jen jedním z důsledků suspense těchto práv. Bez jejich obnovení je východiště z krizových stavů nemyslitelné. Zde jiná pozitivní alternativa neexistuje.

Důsledně demokratickou přestavbu existujících systémů v podmínkách míru nabízejí tentokrát všem národům v námi sledované oblasti jako jejich velkou šanci samy dějiny. Budou ji s to využít ?

blémy se pokouší řešit Bulharsko, těžce doléhá krize totalitního systému na lid Rumunska.

Politická ideologie vládnoucích kruhů ve většině zemí středovýchodní Evropy v současné době uznává nutnost přestavby existujících sociálně ekonomických systémů i s jejich demokratizací. Gorbačov a jeho stoupenci přitom zdůrazňují, že bez demokracie není ani socialismu. Tímto vědomím je zvláště silně prostoupeno úsilí důsledně reformních sil v Jugoslávii. Jde o zcela elementární pravdu ověřovanou celými novodobými dějinami! Stalinismus je z hlediska demokracie příkladem zkušenosti absolutně negativní.

Realizace optimálních reforem nebude ovšem v žádném případě záležitostí snadnou. Nezbytnou vnější podmínkou jejich zdatu je pokračování započatého procesu uvolňování napětí mezi Západem a Východem, s cílem vybudování Evropy politicky nerozdělené, Evropy jako kontinentu národů svobodných, svébytných a rovnoprávných, úzce navzájem spolupracujících. I v takovém případě bude provádění deklarovaných reforem úkolem nejvyšší obtížným a již proto i dlouhodobým. S existujícími totalitními, administrativně byrokratickými strukturami jsou spjaty početné, sociálně a politicky mocné síly, jejichž zájmy budou prováděním reforem dočasně ohroženy a je proto nutno počítat s jejich odporem. Jeho zdolání bude první podmínkou zdatu velkého díla. Demokratická podstata reforem přitom umožňuje, aby se tak stalo prostředky humánními a cestou zákona.

Důsledné, na racionálních demokratických základech založené provádění reforem bude současně klást nové, vyšší nároky na práci a chování každého občana. Staré byrokratické struktury a s nimi spjaté metody řízení života společnosti nepodněcovaly svobodnou iniciativní práci, spíše ji omezovaly, kladly jí do cesty nejruznější překážky. A protože tento stav trval deštiletí, způsobil ve sféře lidské práce dalekosáhlé škody. Byl brzdou rozvoje moderní techniky a pokrokových metod práce vůbec. Stál v cestě rozvoji technických znalostí a způsobilostí pracujících na všech úrovních. Brzdil rozvoj vědy a kultury. Měl za následek jen těžko vyčíslitelné škody v úpadku pracovní morálky. Zjednat ve všech těchto směrech nápravu - k tomu bude třeba nemálo času.

Na počátku výstavby totalitních etatizovaných struktur bylo podstatné omezení tradičních demokratických práv a svobod občanů. Vleklé, prohlubující se zaostávání ekonomik i množící se politic-

ké krize v zemích středovýchodní Evropy jsou jen jedním z důsledků suspense těchto práv. Bez jejich obnovení je východiště z krizových stavů nemyslitelné. Zde jiná pozitivní alternativa neexistuje.

Důsledně demokratickou přestavbu existujících systémů v podmínkách míru nabízejí tentokrát všem národům v námi sledované oblasti jako jejich velkou šanci samy dějiny. Budou ji s to využít ?

Poznámky

- 1/ Nostalgií, projevující se na jedné straně idealizací poměrů v Rakousko-Uhersku, na druhé straně pak hrubě tendenční, k podstatným historickým faktům nepřihlížející kritice vzniku Československa jako samostatného státu jsou např. poznamenány některé příspěvky v ineditním sborníku Střední Evropa. Extrémním příkladem je tu stať Andreas /pseudonym?/ České bloudění /roč. 1987, č. VIII. a IX./ . Nostalgií ovšem trpí i některé práce zahraničních autorů, nikoli Čechů. Z poslední doby uvádím: François Puaux, Mitteleuropa - eine Wunschvorstellung?, zveřejněno v Europäische Rundschau, Wien 1988/1 /překlad z Revue de deux mondes, Paris/ a Golo Mann, Jeden národ, jedna říše, jeden Vůdce, v 150 00 slov, VII/88/20, Index, Köln, překlad z Die Zeit, Hamburg, 4.3.1988. /Četné zahraniční statí a diskuse na téma Střední Evropa mi byly přístupny, až na výjimky, jen ve výběru otiskovaném redakcí 150 000 slov./
- 2/ Esej M. Kundery byl původně publikován 26. dubna 1984 v The New York Review of Books a poté v řadě dalších západoevropských časopisů. Jeho překlad viz 150 000 slov, IV/85/10, kde k tématu Střední Evropa je publikována i řada příspěvků dalších zahraničních autorů.
- 3/ O zahraničních diskusích na téma Střední Evropa informují např. Timothy Garton Ash v úvaze zveřejněné rovněž v The New York Review of Books; její český překlad viz 150 000 slov, V/86/15; nově též François Puaux, c. d.
- 4/ T. G. Ash, c. d. , str. 52-53.
- 5/ Například: Andreas Hillgruber, Deutschlands Rolle in der Vorgeschichte der beiden Weltkriege, 2. Auflage, Göttingen 1979, kapitola IV, str. 62-67.
- 6/ Konrad Adenauer, Erinnerungen 1945-1953, 2. Auflage 1973, Stuttgart, zejména kapitola Gedanken und Überlegungen zur Lage Deutschlands, str. 39-47.
- 7/ Citováno podle Hermann Glaser, Spießer-Ideologie. Von der

Zerstörung des deutschen Geistes im 19. und 20. Jahrhundert und dem Aufstieg des Nationalsozialismus, Frankfurt am Main, 1985, str. 53.

- 8/ Andrej Alexandrovič Ždanov, ve Voprosy filozofii, Moskva 1947/1, str. 271-272; též Bolševik, Moskva 1947/16, str. 22.
- 9/ O okolnostech, za jakých byla ustavující schůze Informbyra svolána a o jejím průběhu viz nově Ivo Vejvoda, Nastanak i nestanak Informbiroa, Danas, Zagreb 1988, broj 332-334.
- 10/ Tento soud vyslovil ve svém eseji i M. Kundera; c. d., str. 114.
- 11/ Sborník Střední Evropa, Praha 1988, sv. X., str. 10.
- 12/ Ferdinand Peroutka, Masarykova osobnost, Přítomnost, roč. 1930, na pokračování 19.3., 2., 16. a 23.4. Též v knižním vydání: Ano a ne, Praha 1932, cit. str. 279.
- 13/ Karl Renner, Von der Ersten zur Zweiten Republik, Wien 1953. Zde citují podle J. W. Brügel, Tschechen und Deutsche I., München 1967, str. 522.
- 14/ Johann Wolfgang Brügel, c. d., str. 522.
- 15/ Josef Pekař, v Univerzita Karlova T. G. Masarykovi. Projevy a přednášky, Praha 1935, str. 15.
- 16/ Patočkovými masarykiany jsem se zabýval kriticky v samizdatovém textu Glosy ke třem kritikám T. G. Masaryk. Text by měl být zveřejněn brzy ve Studiích historických.
- 17/ Jan Patočka ve stati České myšlení v meziválečném období, psané pravděpodobně v roce 1974 jako předloha k přednášce Česká filozofie v meziválečném období. V souvislosti s naším tématem citují z Patočkovy stati ještě:
"Není správné distancovat se od činu založení státu vůbec a nepovažovat jej za největší projev Masarykova činného myslitelství korunovaného velkým činem. Masaryk je tvůrce státu, který v důvěře k mravní síle české společnosti, kterou čerpal ze studia jejích dějin, vyzval české lidi, aby svobodně žili, tj. jednali sub specie aeterni. Filozofie krize Evropy, úprava Palackého koncepcí v novodobou ideu

člověka aktivního, který bez falešného patosu žije denní prací, ale také se dovede zasadit do poslední krajnosti, a stvoření státu jsou různé komponenty téhož myslitelsky tvůrčího aktu. V tom je význam Masarykovy české filozofie: běží v ní o všední den i o samozřejmost velkého činu, který se neleká rizika a rozhodností." /Podtrženo J. Patočkou./

Praha, srpen 1988

Psáno pro Československou
společnost pro vědy a umění.

(692)

Sergej Machonin:

S T Ů L Z E M Ě Č E S K É

Viděl jsem v Mariánských Lázních stůl v jídelně lázeňského domu, jeden z tisíců stolů v jídelnách léčebných domů Mariánských Lázní. Malý standardní stůl pro čtyři osoby se čtyřmi standardními židlemi, to celé zabudované na principu ozubeného kola - zub, mezera, zub, mezera - do soustolí sousedních stolů a zapadající s tolerancí 5 cm od židle jednoho k židli druhého stolu. Toto úsporné uspořádání umožňuje napěchovat do jídelny třikrát větší zástup, než jaký demonstroval v Moskvě pokojně pod hesly Demokratického svazu.

Stůl v každé takové obří jídelně pro domácí hosty řadové kategorie má magickou sílu: třikrát denně k sobě přitáhne své stolovníky na minutu a skoro i na vteřinu přesně. Mají to v rozkaze vyvěšeném na zdi před jídelnou kategoricky vyměřeno: Snídaně /druhá směna/ 8³⁰ - 8⁴⁵, oběd 12⁴⁵ - 13, večeře 18¹⁵ - 18³⁰, viděl jsem tak náš stůl v jídelně třikrát denně 15 minut. Prostíral se bleskurychle a bleskurychle se sklízel. Nekompromisní tým číšníků a číšnic v jednotném úboru s virtuozitou řezníků na chicagských jatkách, podřezávajících, stahujících a zpracovávajících na běžícím pásu dobytčata zavěšená na háku, zpracovával hosty zdvořile a nekrvavě: předstrkoval a přistrkoval jim standardní vodnaté polévky a stydnoucí knedlíky, masa zbledlá a ztvrdlá hrůzou a kupované moučníky, z nichž některé nepochybně výrobky průmyslu kožedělného. Po třinácti minutách jim sehraný tým talíře, zbrocené zbytky omáček a jídel, s nimiž strážník svedl nožem a vidličkou uchvátanou bitvu, zase zdvořile, ale bez pardonu vyškubl zpod rukou a naskládal na tácy, s nimiž se jako se záchrannými vznášedly propletl drůzou stolů do kuchyně. Diskrétní naléhavost personálu vypuzujícího pak beze slova po patnácti minutách nasycené jednotky řadových lázeňských hostů od stolu a ven z jídelny, měla patos revolučního odborového hnutí: zde stojíme a nedáme si vzít svá práva na volný čas!

Viděl jsem v Mariánských Lázních čtyřiašedesátkrát u stolu dvě dámy, paní Vlastu a paní Helenu a dva pány. Jeden byl kombajner a traktorista v penzi, druhý elektrotechnik z ostravského dolu - konverzoval s námi od sousedního stolu. Dámy byly v květu

let, obě hezké čtyřicátnice, a zachovaly neprůstřelné inkognito. Paní Vlasta prozradila, že bydlí v sedmém patře blíže neurčeného města, a paní Helena, že pracuje v kanceláři blíže neurčeného města. Od druhého dne lázeňského pobytu se k nim přidružili dva rytíři, pánové s prošedivělými spánky, oba v lehkých lázeňských oblecích.

Konverzace u stolu zpočátku drhla, potom ožila. Točila se živě kolem lázeňských procedur, procházek k Červené Karkulce a ke Krakonošovi, kolem podávaných jídel a kolem lepšího stravování v jiných lázních, kolem zábavných programů pražských umělců a bídné nabídky zboží v ubohých obchodech na dlouhém korze. Jedenaadvacátého srpna jsem zavedl řeč na to zvláštní datum, ale neuspěl jsem. Dámám neříkalo nic a pánové se zadívali do prázdna. Situaci vyřešil kombajnér ve výslužbě oznámením, že zítra nepřijde na oběd, hodlá si zajet do Karlových Varů pro cibulkový servis. Dámy navázaly, postěžovaly si na nedostatek zeleniny a ovoce v jídelním lístku. Další překerní situací po mé nejčerstvější zprávě o cestě Lecha Wałęsy z Gdaňsku do Varšavy a jeho rozhovoru s ministrem Kiszczakem zachránil po vteřinové synkopě elektrotechnik protizpravou, že po včerejším lijáku sháněl marně deštník. Vymetl všechny příslušné obchody a nic! Ve světových lázních!

Viděl jsem v Mariánských lázních lázeňské fungování. Funguje vzorně, prohání pacienta od procedury k proceduře, od procházky k procházce, od prohlídky k prohlídce, od diety k dietě, od léčivého pramene k léčivému prameni. Má promyšlený řád a systém, je demokratické, slouží všem vrstvám obyvatelstva. Je korektní, věcné, zdvořilé, trochu opotřebované. Lázeňské, maséři, sestry u přístrojů, u elektrických, vodních, bahenních a plynových procedur fungují jako zaběhaná kolečka v celkovém fungování lázní. Našli si nejúspornější stereotypy v pohybech, v zacházení s přístroji, v chování k pacientům, ve výběru slov a v poloze hlasu. Je to sebezáchovný neosobní způsob, trochu somnambulní mechanismus šetřící síly pro další šichtu po návratu z práce, kde čeká domácnost, muž, děti, prádlo, nákupy. Všichni ti lidé jsou špatně placeni, ale děkují Pánubohu, že mají zaměstnání. Dohromady s mužovým platem to jde, říkal mi jeden anděl v čepečku, děti jsou v družině, děda pěstuje králíky, jedeme autem na Balaton.

Viděl jsem v Mariánských lázních Němku, decentně oblečenou šedivou paní ze Stuttgartu. Zastavila mě, chtěla vědět, kde si může koupit oplatky. Ukázal jsem jí na dvě beznadějně fronty. Tři sta lidí stojí denně tříhodinovou frontu před jedinými dvěma obchody, kde jsou k dostání oplatky z lázní. Paní se rozpovídala: přijela konečně, po tolika letech, na čtyři dny podívat se domů. Je dávno v penzi, tady v Mariánských lázních byla mladá, učila se číšnicí v jednom hotelu, její muž byl vrchní v jiném hotelu. Chodí tu trochu jako ve snu, všechno se jí v životě stalo tady, je to tu všechno skoro stejné, jak to bylo, parky, cestičky, hotely; den Hochglanz aber, den hat's verloren, die Fleur ist weg, říká chebskou trochu pobavorštěnou němčinou. Vzpomíná na ten Hochglanz, a bez přechodu, že tu má hroby na jednom hřbitově; vesnice se jmenuje Tsch. Sékry neboli Tři sekery, ale nedostala se tam, zítra už jede. A bez přechodu, že by tu byla tenkrát ráda zůstala, vydělali si a měli se rádi, ale nešlo to, holčičce byly čtyři roky, když je odsunuli - vystěhovali, říkala - ale to že už je dávno, radši na to nevzpomínat, na to neštěstí, a děti že se mají v Německu moc dobře, mají dům a vydělávají. I oni s mužem že se mají dobře, jenom ten život že tak utekl, že tu chodí po těch cestičkách, co po nich chodila, ano, bydlí tu dobře, v hotelu Praha, to víte, za západní peníze se tady může každý rozkrájet, kdepak, svět už není co byl, ale děti mají gottseidank ten dům.

"To byli ti néhorši!" řekl mi kombajnér v poledne u stolu, když jsem mu o setkání referoval. "Dobře jim tak, šak zme je hnali sviňským krokem..." A bez přechodu pak, že není jak bévalo, on že si na kombajnu vydělal, sedm lidí v rodině uživil. Nejradši sekal polehlé obilí, pomalóčku jak mašinko vlasy. Já sem měl rád pořádnou práci. A taky sem bral šest, sedm, aji osm tisíc měsíčně! A deputát k tomu. V naturáliích. Chlapi nadávali, ale žádné to nechtěl dělat. A já sem se na tu práci těšil! - Já na to bez přechodu, že je, jak vidím, přímo vzorově správný muž pro přestavbu neboli perestrojku. On se nato bez přechodu zadíval do prázdna a elektrotechnik od vedlejšího stolu, který poslouchal, se rychle soustředil na svůj kus masa a konstatoval, že je z konzervy.

Viděl jsem v Mariánských lázních nefalšovanou pravoslavnou

křesťanku. Poznal jsem to hned na mši v pravoslavném kostele. Sloužil ji vroucí hatmatilkou kombinující špatnou poslovenštlou češtinu s církevní slovanštinou a ruštinou mladý kněz. Měl krásný baryton a k ruce slušný chór zpívající ruskocírkevněslovansky s českou výslovností. Křesťanka byla starší dáma, celou mši správně stála na rozdíl od zvědavých turistů, protože stát celou bohoslužbu je v pravoslavném kostele výraz pokory a nicoty před tváří Boží. Křižovala se správně třemi prsty spojenými v trojici ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého, zbývající prsty, malíček a prstěník přichýlené k dlani jako výraz dvojjednosti božské a lidské podstaty Boha. Po mši se mne před kostelem zeptala bezvadnou němčinou, jak se odtud dostane na hřbitov. Později se ukázalo, že její mateřština je ruština. Německy se naučila v Německu, kam uprchla s rodiči z Pobaltí jako dítě, v očích obraz brutálního vysídlování tisíců Estonců na Sibiř. Teď je už třicet let Američanka, bydlí v Chicagu a přijela si léčit průdušky.

To všechno mi říkala na osamělé cestičce v parku turgeněvovskou ruštinou, poté co mi položila tučet ostrých otázek, aby se ujistila, že nepracuji pro KGB. Vysvětlila mi, že v sedmdesátých letech jako americká turistka pohovořila v jedné galerii srdečně ruský čtvrt hodinky s okolostojícími Leningraďany a po další čtvrt hodince se na vlastenecké upozornění z řad posluchačů octla v prázdné kanceláři, kde ji vyslychali šest hodin. Od té doby mluví v této části světa výhradně německy.

Zeptal jsem se jí, jak tráví den - od rána do večera. Řekla, že jednoduše. Ráno sní housku se sýrem a čaj. Jede dvě hodiny metrem do zaměstnání. Po třech hodinách práce jde do restaurace podniku a sní tam dvě obložené housky. Po práci jede autobusem, platí čtyři dolary, ale je to rychlejší než metrem, domů dojede k večeru. Vstrčí do trouby polotovar v alobalu a sní ho. Muž se vrátí o hodinu později, najedl se v restauraci. Večer věnuje společnosti a kultuře: sedne k telefonu a telefonuje hodinu, dvě na společenská a kulturní témata s přáteli. Zajet k nim nemůže, všechno je daleko. Před spaním čte.

V Mariánkách teď bydlela v kdysi přepychovém, dnes omšelém lázeňském domě Kavkaz určeném převážně pro zahraniční hosty. Na přebujelé fasádě hotelu je bysta Lunačarského. Zeptala se mne, kdo to je. Do Prahy se rozhodla jet taxíkem. Chtěl jsem jí dopo-

ručit pár nejzajímavějších míst. Vysvětlila mi, že Praha, jak je všeobecně i v Americe známo, je jedno z nejkrásnějších měst světa, ale ona že nemá na Prahu čas, musí pozítří do práce, jede proto přímo na letiště.

Viděl jsem v Mariánských lázních také na velice osamělé cestičce v parku daleko od lidí, jednou odpoledne našeho elektrotechnika od vedlejšího stolu. Vysvětlil mi, poté co se obezřetně rozhlédl po krásné liduprázdné krajině, kterou si na začátku devatenáctého století vymyslel zahradník a architekt Skalník, že s tu perestrojku je to mizérne. Jak začala, hned mi strhli čtyry stovky. Na šachtě nadáva káždy. A haviři chlašču vic než chlastalí. V kancelařu si pani vali pupek. Kurva kurvě řiť neurvě. Já: Proč se neozvete? Říkáte, že jste ve straně. On: Aby se mi pomstíli? Já: Jak se vám proboha můžou pomstít? On: Každý sa da nachýtat. Vlezu mi po kutech změřit plyn, naměřa vic než má byt - a nedbalost, ohrožení pracoviště! A už mě maju! Kdepak. Ja se mam dobře, беру čtyry a pul, žena tři, od eroha sem byl v Řecku, v Rusku, pojedu do Itálie. Premie mám pořad, tak co. A bez přechodu: Potřeboval bych těsnění do škodovky. Take nic za par kórun. Stary typ, zhanim to už pul roku. A bez přechodu: Vy staři ste eště iděalisti. Muj tata tež. Vratil jim legitimacu v osmašedesatym. A bez přechodu: Krmime prase, tata se stara.

Viděl jsem v Mariánských lázních, jak se proti mně do schodů sune těžká hmota. Na hmotě byla hlava, přeplula mi blízko kolem očí. Neviděl jsem jí pětadvacet let. Na fakultě byla černo vlasá a útlá jak Ulrika von Levetzow, které se tu v Mariánských lázních dvořil Goethe, měla klenuté čisté a jako z vosku čílko, měla tmavé zamyšlené oči. Psala eseje, zářila jak tmavá hvězda. Stala se z ní inteligentní kritička. Potom se přimkla k normalizaci, nevím, co psala, přimknuta. Teď ji obalilo to kynutí, tvář měla z blízkého zvětšujícího pohledu kolem úst jak ztuhlá krutá horstva a v očích zlou jiskru a zhoustlou úzkost z těch příkrých schodů.

Viděl jsem v Mariánských lázních nad Lesním pramenem a nad alejí vysokých buků domy pro sovětské lázeňské hosty. Z těžkých zdobených secesních dveří vyběhly tři dívky v sepraných džínách a kratičkových džínových kabátcích nedbalé evropské elegance, v otevřených oknech rozvěšovala kyprá paní růžové prádélko. Na lavič-

kách před jedním domem seděli dva diskutéři a čtenáři zaboření do Izvestijí. Izvestija i Pravda jsou k dostání v krámě Poštovní novinové služby. Uchovaly si ~~razantní~~ kritický tón ve věcech ekologie, protekcionářství, úplatkářství, rozkrádání, porušování právních norem, byrokratizace a nepružnosti školy atd., a nasadily opatrný tón in politicis. Velké zásadní články vysvětlují zbrusu postaru staré problémy: Molotovův pakt s Ribbentropem byl historické nezbytí, jak vyplývá z nejnovějších vědeckých historických analýz, a vědci, učonyje, vysvětlují v dlouhém zásadním článku také legálnost přivtělení pobaltských republik k Sovětskému svazu jako akt jejich záchrany a jako vyjádření vůle zdrcující většiny obyvatelstva. Okázale vřelým tónem se píše o Afganistánu a přitvrdil se tón západním směrem. Reportáže nabádající k aktivitě ve věcech přestavby i mnoho dalších článků lyrizují a patetizují, novinářský jazyk má směrem ke čtenáři nabádavě poučlivý, pedagogizující a mírně karatelský přídech. 21. až 25. srpna sovětské noviny do prodejny Poštovní novinové služby nedošly. Ale mohly klidně dojít, stálo v nich, že se v srpnu šedesát osm nedalo nic jiného dělat, jak to ostatně potvrzují i tak progresivní politikové jako je Károi Grosz.

Viděl jsem v Mariánských lázních mladého lékaře. Jako mimořádný talent se dostal ~~se dostal~~ k vynikajícímu primáři-internistovi, ale vzdal to. Dělá doktorskou rutinu v jednom lázeňském domě. Má větší plat a mnohem víc času. Žena ještě nepracuje, je u dvou dětí. Vlídne s ní telefonoval, slíbil, že se podívá po čtyřech přadenech melírované vlny.

Viděl jsem v Mariánských lázních něco, co se podobalo útro-
bám Nautila ze starých ilustrací. Vypadá to jako strojozna s pracujícími písty navzájem propojenými kovovým potrubím. Nad nimi obří housenka ze zalamovaných plechových kolen. V pístech něco vztekle bublá a vystřikuje, odsávací housenka občas zařve temným řevem. V místnosti je divně a podezřele těžký vzduch, páchnoucí žluklým olejem. Nad strojozou je ohoz a zábradlí. O zábradlí se opírá třicet mužských v košilích, ve spodkách a s holýma nohama. Na rantlíku běžícím po celé délce místnosti ve výši hrudi opřených mužů hoří svíčky. To celé se jmenuje Mariin plyn a je to speciální procedura, roztahování cév kysličníkem uhličitým. Spořádaný houf pacientů je po prsa ponořen do neviditelného

plynu, který jim rozšiřuje cévy, aniž cokoli cítí nebo vnímají. Plyn stoupá geologickými zlomy z útroby zemské, zle bublá a pořvává a člověk v něm stojí, hlídán svíčkami rozestavenými po parapetu, jako v neviditelném nebezpečí. Občas někdo vezme svíčku a ponoří ji do plynu ve výši břicha. Svíčka okamžitě zhasne v mírně vražedném Mariině plynu.

Viděl jsem v Mariánských lázních mnoho léčebných domů a budov svědčících o jakési zvláštní něze, kterou to město zřejmě musí chovat k velké sovětské zemi, k jejím pláním, horstvům, městům, mořím. Každou chvíli čtu ty názvy - co secesní, biedermeierský, pseudoklasicistní, empírový dům, postavený rakouskými a německými architekty, staviteli, políry a mistry-štukatéry, to kamínek vděčnosti do mozaiky díkůvzdání: Ural, Kavkaz, Oděsa, Charkov, Gorkij, Kyjev, Sevastopol, Leningrad, Donbas, Buzuluk, Vostok atd., a td. Z Německa reminiscencí maličko, z Francie nic, z Anglie nic, ze Španělska nic, z Itálie nic. Jen to jméno Casino, pozdrav Monte Carlu, se prostopášně drží komplexu stále ještě monumentální architektury, dnes ovšem potuchlé a unavené jak stárnoucí c. a k. nádraží, lhostejné provozovny programů, koncertů, pořadů a každodenních tanečnic. Řecku vzdává čest Belojannis, Vietnamu Vietnam, Bulharsku Dimitrov. Naši zemi připomíná kromě čerstvého revolučního názvosloví několik milých jmen, například Praha, Sněžka, Mánes atd., trochu zakřiknutých v té politické přesilovce.

Viděl jsem v Mariánských lázních, kousek od zmrveného sousolí Goethe a Múza, které nám, jak se lze dočíst, věnovala Německá demokratická republika tuším v sedmdesátých letech místo původního, které tam stávalo před válkou a za války bylo zničeno, hájek smutečních bříz a v něm balvan-památníček na místě, kde sedával Václav Beneš Třebízský v posledních dnech a hodinách života. Zemřel v pětatřiceti letech. "Náhlá smrt B-ova," čtu v obsáhlé statí starého naučného slovníku, "vzbudila ve všech českých srdcích upřímnou lítost; pohřeb jeho byl velkou manifestací lásky a úcty všeho národa k tomuto prostému a skromnému knězi... jehož však přízeň osudu nepovznesla nad kaplana na vesnici." V novém naučném slovníku je mezi čtrnácti Beneši o skromném knězi z Třebíže jen 9 řádek. Četl jsem jako chlapec všechny jeho knížky celý uhranutý a trvalo mi celý život, než jsem došel až sem k jeho poslednímu místu a k jeho posledním stromům. Stál jsem tam poprvé

v Sovově hodině západu, která tak sevře nebohé srdce.

Viděl jsem nábytek, který obklopoval v Mariánských Lázních Goetha, četl jsem jeho rukou psanou úvahu o geologických zvláštěnostech nedalekého vršku a touž rukou psanou elegii o Ulrice Levetzowové. Psal tu báseň pevným kaligrafickým písmem, stejným jakým psal o geologii. Je to písmo jako majestát, stavba bez zachvění, architektura se spočítanou statikou. Myslím, že měl větší lásku ke kráse své pozdní vášně než k té šestnáctileté Ulrice. "Když požádal rodiče o její ruku," říká hlas z magnetofonového pásku, "dostalo se mu vyhýbavé odpovědi." Do Mariánských Lázní už se nikdy nevrátil. V dostavníku odjížděl možná sám a možná ho přece bolelo osmdesátileté srdce.

Viděl jsem v Mariánských Lázních všechny lázeňské hosty, jak vstali od všech stolů ve všech jídelnách a vyšli do prostoru města, a vidím je ještě teď, jak chodí lázeňským krokem, jak se šinou od procedury k proceduře, od budovy k budově, od cestičky k cestičce, jak svědomitě pijí vodu léčivých pramenů, jak se shlukují na kolonádě a kolem FONTÁNY /plastiky bez invence, zato za mnoho miliónů a s důmyslným kruhovým čuracím systémem a mohutným fatickým výtryskem, stříkající s barevnými efekty a v socialistickém souladu se speciálně napsanou hudbou/ a jak konzumují ten pokleslý div světa už podesáté jako predepsanou proceduru, - vidím ještě dnes to velké rekreační hemžení, chození, přecházení a kroužení, směřující pomalu znovu ke stolům, které opustilo; vidím ten spokojený pohyb, to přelévání českého lidu v lázních opršelych a sešlych do třetí kategorie, přelévající se jako rezatá vlažná voda s bublinkami CO₂ v poctivé staré legrační vaně z 20. let tohoto století, ve směšné a krásné vaně z poctivého matně stříbrného kovu; vidím tu vlažně se přelévající spokojenost, ten krok, sun, krok, to volné lázeňské tango maličko v mátohách, maličko jako na podivném bále nevidomých, jaký jsem viděl jednou v Norsku; ano, jako na podivném bále nevidomých, kteří se na sebe neustále usmívají a kteří se všichni jeden druhého bojí, jako na prapodivném bále v obrovském tanečním sále mariánskolázeňských parků, tichých a krásných jako by je snímala kamera Antonioniho ze Zvětšeniny a plných tmy pod keři, pod nimiž se skrývá vražda: vidím to kolébání, ten tanec mlčících, tanec spokojených, tanec opatrných, a zdá se mi, že trochu těžkne, jako by jim sahala už po bradu hladina

Mariina plynu a jako by je všechny mírně, jen maličko pobolívá hlava.

Paní z Německa chodí po Mariánských Lázních svého mládí, svírá se jí srdce a má v hlavě dům. Paní z Ameriky chodí po Mariánských Lázních a spěchá do Chicaga odtelefonovat si zbytek života. A deset tisíc lázeňských hostů, sůl země české, tančí s nepřítomným úsměvem poslušně a ochotně normalizační tango - zadarmo přece, na vlídné doporučení ošetřujícího lékaře.

Srpen 1988

(Psalu pro Listy)

312

Ondřej Vaculík: Bezvadný den Ivana Klímy

/zážitek/

Sedím v bytě paní učitelky, před její knihovnou. Byt v paneláku si zařídila skoro na konci stáří, podle stupnice profesora Vondráčka na začátku vysokého stáří, účelně a pohodlně starým nábytkem, doplněným několika novými kusy. Na konci vysokého stáří udělala ve všech svých věcech konečný pořádek, knihy z dobře vyplněné knihovny začala rozdávat už před deseti lety. Mně připadl dvousvazkový Slovník jazyka českého od Váši a Trávníčka. Často ho používám, vím, že možno psát pystíček i pyštíček. A teď беру útlou knížku, kterou mi onedhy darovala se slovy: Na, ty máš rád toho Klímu. Rád, rád, znám ho, ohradil jsem se při zjištění, že knihu Klíma napsal na počátku rané dospělosti /stále profesor Vondráček/.

"Vezmu si ji až po vaší smrti, aby vám knihovna nezela prázdnotou," odmítl jsem věcně, jak to měla paní učitelka ráda.

Teď se do ní začítám, dočítám první stránku. V obavě z autorova přílišného mladictví držím knihu raději dál od sebe, tak steřecky. Povídka není "marná" a "nevisí na vařené nudli", jako mně, musím uznat slovy současných lektorů. Ve zvědavosti, zda by neměl Klíma "s větším gustem směřovat k závěru" a případně "celé o dvě i více stran zhustit", čtu druhou povídku. Hm, ač mladší, měl víc hlubokých životních prožitků. Přeskakuji více stran a pouštím se do ústřední a nejrozsáhlejší povídky Bezvadný den, jejíž název je i názvem knihy. Mládežnické brigáda vysokoškoláků na staveništi! Stavenišťe - mé téma! Zabodávám pichlavé oči do řádků a s překvapením zjišťuju, že je to pořád stejné. I on, chudák, takový neschopný, jako já. Kopali výkop pro grunty nějakého činžáku. Stěny výkopu se jim sesouvaly, znovu zeminu vyházeli a přes noc se to znovu sesulo, a ještě víc. Jsem mile překvapen, že už tehdy jim to dělalo, co nám dnes. A on za to mohl, jako já dnes. Je to čtení strhující.

Už nedržím knížku, jako bych do ní jenom nahlížel. Až životně cítím, že omazán jílem syře břednu v břečce. Výkop ke dnu stále mokvavější. On, aniž by chtěl, je záhadným klíčem či kádrováním jmenován jako parťák; nutí lidi k práci, jednoho přesvědčuje, aby nepil: "Ale máme přece nějaký ideál?" "Ideál. To jo. Ideál. To máme," zní opilcova hořká odpověď.

Dnes nemáme mnoho úderných slov ku přesvědčování opilců. Vyvalí podkrvené oko, rukama rozhodí a správně řeknou: Trpko a těsno je člověku ve světě širém. Bystře odvětime: Ale to trpko i těsno se dá snášet a překonávat jenom ve strašně střízlivém stavu a v pilné práci až ukrutně těžké. A dnešní opilec, aniž by četl Klímu, hořce odpoví: To jo. To je vskutku ideál.

Povídka dočtena, venku se náhle smrklo, vyhlédnutý vlak ujel. Listují zpět, na straně šedesát dva potkávám nadpis Agitace. To intelektuálové a studenti jdou agitovat pro kolektivizaci zemědělců. No to se asi zasmějeme.

Rozdělí je do dvou skupin, k učitelí přidělí dvě studentky pedagogické školy. Vejdou do nízkého domku, v němž žena, nemá na ně čas, musí ještě podojit, protože muž nic neudělá. Neudělá, před osmi lety ho ranila mrtvice, jak vysvítá, a od té doby se nemůže hnout. K jejich úžasu žena strhne přehoz na posteli, pod níž on leží, chráněn proti mouchám. Agitátoři jsou zděšeni. Ale ona klidně říká: "Takhle je ti líp, viď, zlato moje. Podívej se přece, dostali jsme návštěvu." Stařec zapiští - jako divoký pták. Věty čtu v očarování několikrát. "Je hodný. Je tak hodný jako dítě, zlato moje." Děje se na zemplínsku, výraz "zlato moje" se u nás neužívá, přesto ho Iven Klíma nepřekládá. Vykoktají agitaci, že v družstvu by jí bylo líp, že by i na něho měla víc času. "Lékaři mi už loni povídali, že nevydrží, ale on pořád žije a takhle se dívá. Už osm let. ... To už ani není lidský život." Znovu si odstavec čtu několikrát,

a když konečně sedím ve vlaku, cosi mě nutí dívat se na dívku naproti ztrnulostí chorého starce, jen zapištět. "Vám by skutečně v družstvu bylo líp," říkají oni. A pak ještě: "Nebojte se, to už se všechno nějak zařídí." Ale, ale, všechno, nějak. Když odcházejí, ona se naklání nad nemocného a hovoří: "Tak co, zlato moje, odešla návštěva. Slyšel jsi to? Co budeme dělat?" Tehdy odešli a nepochopili, nechápou dnes a nebudou chápat nikdy. Asi nejsou na chápání. Mluví o zpoždění, jsou na špatné cestě. Ona pod něho vkládá pleny, říká mu zlato moje, a modlí se, aby si ho Pán povolal.

Různě postižené máme pohodlně v ústavech. O to víc se budeme muset vracet k těžké lásce, pohoří lámající. Opilec možná řekne: A to je ideál?

Zdánlivě se v chudé chalupě střetává starý svět s novým světem, ve skutečnosti opravdový s umělým. Na mravnost útočí hra na mravnost. Do hlubokého poznání si zapichuje idea. Přitom hranice obou světů je nejasná, slovem těžko rozlišitelná.

Snadněji by se nám vedlo, kdyby si novosvětští vymysleli pro své účely také umělý způsob dorozumívání. Jejich novinami by mohl být stejně jedovatý posilující prášek, který by si přisypávali do kafe, do piva i do rumu, a slovo mohlo zůstat podnes zdravé a vždy pravdivé. Řekněte někomu, že se mu povede líp. Vyděsí se, chudák. Není se čemu divit. Pokusme se z Vltavy pod Prahou vybrat pramen čisté vody.

Skoro bych řekl, že Ivan Klíma napsal víc, než chtěl. Ale na druhé straně bych i skoro řekl, že dobře ví, co napsal. A i kdyby snad přec jen nevěděl, co napsal - to už se tak dobrým autorům stává.

A protože je povídka krátká a máme i trochu času, můžeme si ji ještě k involučním /Vondráček/ narozeninám Ivana Klímy přečíst.

/Září 1988/

Ivan Klíma:

Agitace

/povídka/

V sedm hodin večer čekalo před národním výborem asi deset mužů. Potom přijelo nákladní auto.

"Loni jsme jezdívali líp," posteskl si mu jeden z mužů. "Měli jsme autobus."

Auto drkotalo po rozbité cestě a všude kolem se rozkládala široká rovina. Jenom vpředu několik zarostlých kopců narýsovalo na tmavé nebe nečekanou kresbu. To už bylo Maďarsko.

"Alespoň plachtu by mohli přes nás nahnout," ozval se opět muž. "Vy tu jste dlouho?"

"Ne," řekl učitel a vyhrnul si límec.

"Myslel jsem si to," poznamenal muž. "Škoda, že jste tu nebyl loni, to byste měl jiné pohodlí."

Učitel přikývl. Zdálo se mu, že nákladní auto docela vyhovuje tomuto účelu. Do tváře ho uhodil zvlášť silný nápoť větru; ale učitel se nekrčil a jeho dlouhá hubená postava čouhala z korby jako strom v pustě.

"Bůhví jak dlouho tam zase budeme jezdit," řekl muž, "hrajeme si teď s nimi, až to není hezké. Dřív jsme přijeli, založili a bylo. Vždyť je to pro ně! Vy jste odněkud ze Šariše?"

"Ano," odpověděl učitel.

"Fozná se to podle řeči."

Kolem auta letěla políčka; byla tak úzká, že se podobala pásu proužkového kanafasu. Potom se ve tmě začernal obrys blízké věže a kolem auta se rozštěkali psi.

Auto zastavilo, muži seskákali a rozhlíželi se rozpačitě. Vedoucí agitace odešel pro tajemníka.

Ostatní se pustili podél bílých domků a uličkou s nízkým živým plotem. Ve vzduchu voněly papriky a seno; pod střechemi verandiček

se žlutaly kukuřičné klasy. Vysoko nad domy zářilo vlhké hvězdnaté nebe. Vtom někdo rozsvítil světlo, hvězdy pobledly a muži spatřili před jedním z domků přešlapující hlouček. Přidal se k nim a všichni vešli do široké místnosti, kde na zdech viselo mnoho plakátů a na stole se povalovaly obrázkové časopisy.

Všech dohromady jich bylo osmnáct. Vedoucí agitace se vrátil s tajemníkem a nyní mluvil. Řekl, že s lidmi se musí jednat přátelsky, protože to jsou naši lidé - samí malí rolníci. Do družstva zatím nevstoupilo padesát šest rodin.

Tajemník vytáhl seznam nesplněných dodávek a prázdné přihlášky. Neradoval se příliš z projevů vedoucího, mrzelo ho těch padesát šest rodin, které mu kazily reputaci, ale neodvážil se nesouhlasit s vedoucím, když byl z okresu.

Rozdělili je do skupin. Učiteli přidali ještě dvě dívky z obce. Studovaly na pedagogické škole. Jedna z nich se mu líbila. Šli rychle po velmi široké prašné silnici a minuli žlutý kostel s kovovou střechou, která se trochu leskla v měsíčním světle.

Ta hezčí řekla: "Kdoví jestli to najdeme, my tu jsme teď taky jenom přes prázdniny."

Dali se postranní uličkou a psi štěkali z obou stran a řinčeli řetězy.

Nechtělo se mu mlčet a vykládal tedy anekdotu. Děvčata se chichotavě rozesmála a ta hezčí se na učitele ohlédla: "Vy jste nějaký veselý," a znovu se rozesmála.

Napadlo ho, že kdyby hospodáři nebyli doma, mohl s těmi děvčaty chodit po zbytek večera a to už by se dalo snad zařídit, aby ta druhá šla napřed.

Zastavili se před nízkým domkem. "To bude asi on," řekla ta druhá.

Žena se teprv vracela z pole. Bylo jí už asi hodně přes padesát. Zavolala: "Teď nemám čas, musím podojit a vyházet hnůj. Muž mi nic

neudělá."

Šli za ní do stáje. Ve tmě stála opuštěná kráva, chlév byl nízký a velmi ubohý.

Učitel se ozval: "To jste si špatně zařídila, matko. Můj táta musel doma udělat všechno."

Děvčata se zasmála.

"Já vstávám v půl čtvrté," řekla žena ze tmy, "a ještě se k němu musím v noci budít."

"Vzala jste si asi moc mladého, že vám nedá spát," zažertoval učitel.

Žena odlila trochu mléka do hrnečku. "Chcete jít dovnitř?"

Přinesla židle. Místnost byla malá a chudá. Vprávním rohu stály dvě truhly se zašlými květy, od čela postele k nohám se táhla růžová, hojně vybledlá plachta. Vyhlížela jako polozřícený stan. Kanape bylo potaženo kdysi červeným, teď skoro zcela černým potahem. Žena se posadila - měla tvář podobnou tomu potahu.

"Už osm let leží, ani se nepohne. Chtěla jsem, aby ho vzali do nemocnice, ale povídali, že to stejně nemá cenu."

Mluvila rychle, po zemplínsku, a učitel jí rozuměl jen těžko.

"Doktor povídal, že mu praskla žíla v hlavě, bylo to zrovna v poledne a v tom strašném horku mu ta žíla ~~si~~ asi praskla. Potom se už ani nepohnul. A byl to takový silák - zdravý a pěkný."

Učitel se díval na nataženou plachtu. Cítil zvědavost i úzkost. Ale pod tu plachtu se přece nemohl stěsnat člověk.

"Osm let se nepohnul, musím ho krmit a přebalovat. Dřív ještě někdy promluvil. Když ho pozdravili: Pozdrav pánbůh, odpověděl: Až navěky. Jako by rozuměl. Ale teď už nemluví."

Také obě dívky se dívaly na tu plachtu. Nevěděly proč. Pod tu plachtu se nemohl vejít člověk, ale plachta byla nad postelí a nemocný přece musel ležet.

"Vynáším ho všesky na slunce, když je pěkně. Vítr mu odhání mouchy. Tady ho strašně žerou. Musím ho přikrývat."

Strhla pláchtu.

Ležel pod proužkovanou duchnou, díval se vzhůru nad sebe. Měl šedé vyhaslé oči a vyhublou tvář Iřvana Hrozného. Byl maličký a ne- skutečný. Naklonila se nad něj. "Takhle je ti líp, viď, zlato moje?" Potom řekla: "Podívej se přece, dostali jsme návštěvu."

Stařec zapištěl - jako divoký pták.

"Dneska v noci tolik kašlal, celou noc kašlal, a to potom plivá. On plije všude: i nad sebe a na stěny a všude jako bez rozumu. Někdy, když jsem na poli, sedne na mě hrůza. Může rozkousat peřinu a zadusit se. Utíkám domů, ale on jen leží. Je hodný. Je tak hodný jako dítě, zlato moje."

Odmlčela se. Učitel se usilovně snažil nalézt první větu. Pozoroval však stále nehybnou lidskou trosku, žlutou, voskovou kůži bez stopy života a nedovedl si představit, že by mohl promluvit.

"Proč nás tak pánbůh potrestal?" zeptala se. "Ani nepil, ani se nerouhal. Tuhle chalupu postavil vlastníma rukama. Byl vždycky pilný. A teď jen tak leží. Hůř než kdyby byl mrtvý. Žerou ho mouchy. Někdy si myslím, pánbůh mě netrestej za tu myšlenku, že by nám bylo oběma líp, kdyby si ho Pán povolal."

Učitele stísňovalo dívat se na ty nehybné oči a voskovou tvář a pomyslel si, jak strašný musí být život, který se pohybuje mezi mrtvým pohledem bezvědomého a ustavičnou dřinou.

Odvrátil se, hleděl teď na staré dubové hodiny, které pohybovaly kyvadlem. "Tak vidíte, matko," ozval se, "vždyť vám by se x v družstvu ulevilo."

Děvčata se k němu otočila. Zaradovala se, že konečně uslyšela jiný hlas.

"On nic neví," pokračovala žena. "Ani o vás ne. Lékaři mi už loni povídali, že nevydrží, ale on pořád žije a takhle se dívá. Už osm let. Vy si to nedovedete představit. Někdy u něho musím prosedět celou noc. To už ani není lidský život."

Plakala.

"Vám by skutečně bylo v družstvu líp," řekl znovu.

"Já jim všechno dám," vzlykala, "máme toho málo, ale dám všechno, jen mě musejí nechat, abych mohla k němu."

Vytáhla velký balík papírových plen. "Tohle musím dávat pod něho," ukázala, "a ještě gumu. Je jako dítě. Potřebovala bych k němu častěji, ale nestačím všechno. Máme pole daleko."

Učitel řekl: "Vidíte, matko, ~~zix~~ a takhle byste mohla dělat docela blízko, třeba někde u drubeže. Družstvo by vám pomohlo." Na okamžik pocítil bolestný soucit a touhu mít v rukou osudy lidí. Každému dát kus klidu. Přemýšlel usilovně, co by mohl učinit pro tu ženu, až se vrátí domů. Ale napadlo ho, že ať učiní cokoliv, nezmění její osud, nedá jí nic z toho, co jí bylo odňato, a měl v tu chvíli jediné přání: odejít odtud a nikdy se už sem nevrátit. Řekl však ještě jednou: "V družstvu vám ulehčí práci, budete mít víc času na muže a taky vám se bude dařit líp."

"Mně na tom nezáleží," odpověděla. "Jen mám strach, že by ženské křičely, kdybych chodila k němu. Nedovolily by to. Lidí jsou závistiví. Mně na ničem nezáleží, ale dokud žije, musí přece žít jako člověk."

"Nebojte se, to už se všechno nějak zařídí." Vstal.

Dívky také vstaly.

Nemocnému usedla na čelo moucha. Zavrtěl prudce hlavou. Žena stále hovořila a učitel se díval s hrůzou na voskovou tvář a s dětskou úzkostí čekal, pohnou-li se opět. Ale nepohnula se.

"Abyste našla alespoň trochu klidu," řekla jedna z dívek.

Děvčata šla napřed, učitel se ještě zastavil ve dveřích. Žena seděla na pelesti postele otočena k němu zády, nakláněla se k nemocnému a hovořila: "Tak co, zlato moje, odešla návštěva. Slyšel jsi to? Co budeme dělat?" Ale tvář se nepohnula.

Dohonil děvčata. Šli dlouho mlčky, bylo už chladno a z nebe

se snášela neviditelná mlha.

"Povídejte přece něco," řekla ta, která se mu líbila.

Vzpomněl si jen na starou, špatnou anekdotu. Děvčata se vděčně zasmála.

Agitátoři už byli pohromadě a podávali hlášení vedoucímu.

Děvčata se posadila na širokou lavici. Sedl si vedle té hezčí a trochu se dotkl její nohy. Otočila se k němu a usmála se. ~~Pis~~ Potom učitel vstal a hlásil, že agitace dopadla vcelku kladně.

Vedoucí si to zapsal.

/1958/

165

Varšava 1987

/Rozhovor Daniela Cohn-Bendita s Adamem Michnikiem/

3. pokračování

my jsme tam vpadli jako výsadkové komando a hájili jsme svoji věc./ Předhazovali nám, že jsme cynicky využili Mickiewicze, abychom skryli svoje sionisticko-trockistické zájmy. Kombinovat sionismus s trockismem, to dovedl jenom Mieczysław Moczar /v roce 1968 člen politbyra zodpovědný za bezpečnost/. My ne. Ale nemohu popřít, že jsme s trockismem měli přece jen něco málo společného. Ale se sionismem nás nespojovalo vůbec nic.

Pokud jde o trockismus, často k nám přijížděli lidé z SCR /trockistická liga/. Já sám jsem poslal dva exempláře Kuroňova a Modzelewského dopisu na Západ. To tehdy nebylo tak běžné. Jeden exemplář jsem dal k dispozici pařížskému exilovému časopisu Kultura a druhý SCR. A tak byl současně publikován dvakrát - v pařížské Kultuře a u trockistů. S trockisty jsme měli kontakt. Jak už bylo řečeno, často sem přijížděli takoví ti mladíci z SCR. Říkali nám, že jsou komunisty, ale že jsou proti stalinistické ortodoxii, která se uchovává ve francouzské komunistické straně. Na jejich myšlení nás přitahovalo, že člověk mohl s pomocí trockismu být protisovětským rebalem a přitom zůstat marxistou a komunistou. Rozděloval nás však jejich strašlivě doktrinářský poměr k realitě. Popisovali realitu jazykem doktriny namísto aby rozvíjeli doktrinu na základě studia reality. Pamatuji se na jeden spor, který jsme vedli: Je byrokracie vrstvou anebo třídou? Trockistickou tezí bylo, že byrokracie je vrstvou. Tezi, že byrokracie je třídou, vyslovil Djilas. Trockisté ho za to velmi kritizovali. My jsme byli toho mínění, že byrokracie je třídou a ne vrstvou. To proto, že z názoru, že byrokracie je jen vrstvou, vyplývalo, že komunistický stát je proletářským státem s byrokratickými degenerativními prvky. Z opačné teze pak vyplývalo, že se jedná o totalitární a ne proletářský stát. Pak byly mezi námi i rozdíly v národnostní otázce. Trockisté nechápali, přesně tak jako ty, Dany, že nám tak záleží na národní myšlence. Pokládali nás za nacionalisty. Polští nacionalisté nás zase považovali za kosmopolity, sionisty, trockisty a internacionalisty, to bylo dosti zábavné.

D.: Teď už je to s trockisty dobré. Ale ještě k březnu v roce 1968. Co vlastně vypovídal o stavu Polska?

A.: Již jsem řekl, že v březnu došlo najednou ke dvěma událostem: bylo zakázáno představení Dziadů a současně se rozvíjelo Pražské jaro. Vystoupení ve prospěch divadelního kusu a Mickiewiczze mě poprvé silně poznamenalo stykem s nacionálními a protiruskými pocity. Nebyli jsme žádní nacionalisté. Ale Mickiewicz nám umožnil brát ohled na národní cítění a přitom se ubránit nacionalistickému přístupu ke skutečnosti. Takže všechno začalo vlastně "Dziady". Je to klasické polské národní drama, pravděpodobně se ve francouzské nebo německé literatuře nenajde nic podobného. Když jsme se dověděli, že představení "Dziady" má být pozastaveno, uspořádali jsme při posledním představení politickou demonstraci. Později nás za to obvinili ze zrady vlasti. Tato zrada měla spočívat v tom, že jsem se setkal s jedním francouzským novinářem a tomu jsem řekl, že představení má být zakázáno. Po zákazu hry jsem byl já a ještě jeden můj kolega vyhozeni z univerzity. Vyrazil nás osobně ministr vysokých škol. Podle tehdejšího zákona však neměl ministr na to žádné právo. Takže to byl protizákonný čin. Takže jsme zorganizovali protestní shromáždění. Šlo v tomto případě o studentskou solidaritu. Shromáždění se konalo 8. března. 9. března jsem byl zatčen. Na shromáždění jsem nebyl, dělo se to kvůli mně a tak by člověk neměl být přítom. Ale to nehrálo žádnou roli. Byl jsem uvězněn a na svobodu jsem se dostal až za jeden a půl roku. Pobyt v~~z~~ vězení byl pro mě nesmírně poučný. Když jsem se dostal ve své cele po prvé k novinám, byly tam takové věci, že jsem si myslel, že policie to všechno zfalšovala výhradně kvůli mně. Do roku 1968 nebylo v polském tisku zvykem vyjadřovat se tímto jazykem, jako kdysi ve Stürmeru. Teorie marxismu-leninismu byla rozšířena o nacionálněsocialistický antisemitismus. Nevěřil jsem svým očím. V novinách stálo, že jsem Žid a že v Polsku pro mě není místa. Bylo mi tehdy 21 let a do té doby bych nebyl považoval za možné, že je možné v polském jazyku něco takového vůbec napsat. Tehdy přede mnou vyvstala otázka, kdo vlastně jsem. Ptal jsem se, zda nejsem skutečně Žid a zda nemám z Polska odejít. Ale potom jsem si řekl, že pan Mieczyslaw Moczar, který je sovětským agentem, nebude rozhodovat o tom, zda jsem Polák, Žid a nebo Číňan. A tehdy jsem se rozhodl, že není jejich věcí, aby rozhodovali o mé národní identitě. A současně jsem si tehdy také ujasnil otázku své duchovní identity. Antisemitismus polských komunistů

zpřetrhal neodvolatelně a navždy mou ideovou vazbu ke komunismu. To byl tehdy onen první rozhodující fakt. Tím druhým byl sovětský vpád do Československa. To byl nejhorší den mého života. 21. srpna 1968 jsem se dočetl v novinách, že došlo k vojenské intervenci pěti států v Československu - mezi nimi i Polsko. Tehdy jsem se skutečně cítil jako polský národovec, protože jsem nad účastí polské armády na této intervenci zakoušel nejhlubší hanbu. Když někdo cítí hanbu nad polskými hříchy, pak je Polákem. Domnívám se, že národní identita se projevuje tím, že pociťujeme hanbu nad národními selháními. Tehdy jsem zažil poprvé v životě něco takového jako hořkou pachut nad národní ostudou. Neboť existuje něco takového jako polský étos, polský mýtus, který se vyjadřuje heslem "Za naši a vaši svobodu". Komunisté to obrátili v heslo "Za naši a vaši nesvobodu". Třetí důležitou zkušeností té doby byly výsledky. Patřím k těm lidem, kteří jako Kuroň, neřeknou během vyšetřování ani slova. Vyšetřovatelé mi neustále opakovali, že jsem Žid a že bych měl z Polska odjet. Ptali se mne, pane Michniku, proč neodjedete do Tel Avivu? Na to jsem odpovídal, že bych tam rád jel, ale až potom když oni odjedou do Moskvy. Po roce se uskutečnil proces. V té souvislosti se tehdy konalo několik velkých procesů. Hlavní obžaloba byla zaměřena především na Kuroňe a Modzelewského, na druhém místě na mne. Ehl jsem odsouzen ke třem letům vězení. To bylo málo. Počítal jsem s mnohem tvrdším trestem.

D.: To bylo v roce 1969?

A.: Pamatuji se, že v době, kdy jsem seděl ve vězení, měli vyšetřovatelé především vztek na Kuroňe, který jim vždy znovu opakoval, že je Žid, a to je rozpalovalo do běla. Měli totiž takovou verzi, že Kuroň je Polák, který se stal loutkou v rukou Židů. Jacek přirozeně nemohl snést pomyslení, že by byl loutkou. Proto pořád, říkal, že je Žid, a že policie to nevypátrala, jelikož špatně pracuje. Tehdy jsem poprvé v novinách četl tvoje jméno a můj advokát mi při návštěvě řekl, že jsi při svém procesu prohlásil, že si změniš jméno na Kuroň-Modzelewski.

D.: Úplně tsak tomu nebylo. Neřekl jsem, že si chci změnit jméno, soudce se mě zeptal, jak se jmenuji - podle procesního řádu musí obžalovaný říci své jméno - a já jsem tedy odpověděl Kuroň-Modzelewski. Soudce na mě vyvalil oči a ptal se, co to má znamenat. Řekl jsem znovu, že se jmenuji Kuroň-Modzelewski. Vy se přece jmenujete Cohn-Bendit, mnil. Tak se mě na to neptejte, řekl jsem na to.

A.: Népadný byl tón, se kterým psal polský tisk o francouzském Květnu, lišil se jenom maličko od tónu, kterým se psalo o nás. Ignacy Krasicki, jedna z největších sviní, pravý žurnalistický odpad, psal v *Życie Warszawy* o francouzském Květnu, v tom článku tě označil za židovského spratka. Přesně tímto způsobem psal i o mně. Tehdy jsem se ztotožnil s francouzským Květnem. Domníval jsem se, že bojujeme za totéž. Až když uběhla nějaká léta, musel jsem přiznat, že to byl omyl. Tou nejdůležitější věcí pro mě tehdy byla sovětská intervence v Československu. Pro bouřící se západní studenty byl nejdůležitější věcí Vietnam. A v tom byl mezi námi důležitý rozdíl. Tehdy jsem to tak jasně neviděl. Teprve později, když jsem viděl, že se Vietnam stal po vítězství Vietkongu jediným koncentračním táborem, teprve pak jsem pochopil, jak hluboké byly mezi námi rozdíly. Ale i tak jsem si podržel citové sympatie k tomuto hnutí. A často jsem se o tom přel se svým mistrem a učitelem Leszkiem Kożakowským. Ten se domníval, že je to hnutí fašistického charakteru. Já jsem to viděl jinak.

D.: Myslel tím studentské hnutí na Západě?

A.: Ano. Když mu Adorno nabídl profesuru, napsali mu studenti z SDS otevřený dopis, ve kterém ho vybízeli, aby místo odmítl, jelikož je buržoazním vědcem a oni si přejí mít marxistu-leninistu. Odpověděl jim také otevřeným dopisem, ve kterém prohlásil, že nemá v úmyslu bránit jim v jejich třídním boji proti svým profesorům. Domnívám se, že Leszek Kożakowski měl pravdu, přece však dodnes cítím k tehdejšími studentům jisté sympatie.

Seděl jsem jeden a půl roku ve vězení a absolvoval jsem skutečnou vězeňskou univerzitu. Poučil jsem se tam hodně o reálném komunismu. Viděl jsem tento komunismus v akci. Nebylo to nijak zvlášť komické. Všechno, co jsem zatím znal jen teoreticky, jsem nyní mohl pozorovat v barvách. Pořád jsem musel myslet na vtip, který se povídal ve Varšavě, když se tam promítal antifašistický film "Můj boj". Bylo to takhle: Moczar a Gomulka se spolu baví. Gomulka se ptá - viděl jsi film "Můj boj"? Moczar na to odpoví - kniha je lepší. A na to zase Gomulka - to už tak bývá, že zfilmovaná kniha je mnohem horší než originál. Jeden a půl roku ve vězení, to byla zvláštní zkušenost s komunismem. Často jsem tehdy myslel na to, že stěžejním vztahem v sociálním ohledu není v komunismu třídní boj mezi sociálními vrstvami, ale vztah mezi vězni a dozerci. Obřaloba mě vinila ve dvou bodech:

za prvé, že jsem byl členem podzemní organizace, což byla lež. Nikdy jsem k žádné ilegální organizaci nepůřil. Žádná taková organizace neexistovala. Později v době Solidarity by to bylo velmi účinné tvrdit, že člověk už předtím byl členem ilegální organizace. Jednoduše to však nebylo pravda, byla to lež. V druhém bodě obžaloby se tvrdilo, že jsem byl ve spojení se zahraniční protipolskou organizací s cílem, uškodit polskému státu. To byl paragraf, podle kterého nejnižší sazbou bylo pět let. Touto zahraniční organizací byl Le Monde a jejím zástupcem byl Bernard Margueritte. Kvůli rozhovoru s Marguerittem jsem měl odsedět pět let. Nakonec jsem těch pět let nedostal. Ale dnes jsem těm lidem, kteří tuto obžalobu vznesli, vděčen, protože jsem se tím pádem něco naučil. A ještě něco jsem si z vězení odnesl - citový vzdor vůči komunistům. Přisahal jsem si tam, že se z Polska nikdy nevystěhuju, že toto je moje země a můj domov a že já jsem vlastencem této země a ne oni. Že oni přinášejí této zemi jen hanbu a já že ji bráním. Nevím, zda se mi dařilo zůstat vždy věren tomuto předsevzetí, ale snažil jsem se mu vždy dostát. V září 1969 jsem byl z vězení propuštěn. V té době vládnla v zemi skutečná vystěhovalecká hysterie, mnozí z mých přátel tehdy emigrovali. Také moji rodiče byli velmi pro to, abych odejel. Můj otec říkal, že mi komunisté nikdy neodpustí to, co jsem jim řekl v průběhu procesu. Při procesu jsem totiž prohlásil, že jsem neprotestoval proti intervenci v Československu veřejně jen proto, že jsem byl tehdy ve vězení. A když se mě soudkyně ptala, proč jsem během vyšetřování odmítal vypovídat, odpověděl jsem, že to nebylo žádné vyšetřování ale pokus, získat materiál proti nejvyšším funkcionářům - neptali se mě například na Kuroně ale na Ochaba; a že tento mechanismus je mi dobře znám z epochy stalinismu a proto, že jsem tedy odmítal vypovídat. Znal jsem ze školy Ochabovu dceru - Ochab byl tehdy předsedou státní rady - tedy něco jako prezident. Pomáhal jsem jeho dceři připravovat se k maturitě z dějepisu. V průběhu oné organizované kampaně v březnu se pak Ochaba na stranickém zasedání ptala, zda je pravda, že Michnik doučoval jeho dceru z dějepisu; Ochab seděl před válkou v jedné cele s mým otcem. Takové společenství, které vznikne v cele, je něco zcela zvláštního. Ochab se v tomto případě rozvzteklil a řekl, že - ano, Michnik pomáhal mé dceři s dějepisem a dělal to velmi dobře. Zakrátko potom odstoupil ze svého úřadu.

Poznámky k problematice K - 231

V únoru 1948 Gottwald předvedl, že byl učenlivým žákem Josefa Stalina, největšího nekrofila v novodobých dějinách, a zakroutil demokracii krkem. Neprodleně, jak byl přislíbil v jednom vystoupení v parlamentu, začal se svou komunistickou stranou, likvidovat demokracii způsobem bezuzdného teroru. Do spěšně budovaných koncentračních táborů v prostoru Jáchymova dirigovala komunistická justice sílící proud obětí pod záminkou teorií o třídním boji a diktatuře proletariátu. Nehledě k naprosté degradaci právních norem, platných v civilizovaných společenstvích, byla i v nových podmínkách praxe soudů zdlouhavá a nevýkonná. Uranové doly pro těžbu strategicky důležitého kovu vyžadovaly přísun tisíců a tisíců pracovních sil. Urychleně byl přijat Zákon na ochranu republiky č. 231, který zajišťoval bez zbytečného zdržování a skrupulí hladký přísun libovolného množství dalších otroků. Státní soudy, pracující v intencích tohoto zákona, bylo možno přirovnat k nacistickému Sondergerichtu. To vše bylo z hlediska členů komunistické strany v naprostém pořádku, neozval se jediný hlas protestu a o údobí 1948 - 1950 se raději mlčí. Teprve na rozhraní let 1950 - 1951 nastal pocit zneklidnění, jak píše London ve svém Doznání, když černé limuzíny začaly sledovat vysoké funkcionáře strany, kteří do té doby nadšeně tleskali. Tato infernální první fáze komunistické vlády vyvrcholila popravou Slánského a spol.

Snem hladového je chléb, snem otroka je svoboda. Vězňové odsouzení podle zákona 231 byli elitou na lágrech a ve věznicích nejen pro své vysoké tresty, ale hlavně pro morální postoje, které zastávali a v případě možnosti prosazovali. Jakožto sen státních vězňů se vynořila anonymně myšlenka na Klub, kde by se po nabytí svobody mohli stýkat, pomáhat si navzájem, spolupracovat. Záhy po roce 1948 se ukázalo, že se režim nezhroutí a že pomoc ze Západu je nereálná. A náhle vyvstala pravděpodobnost, že vražedné rozsudky Státního soudu zůstanou v platnosti, a že tedy ten který politický vězeň si odpyká svých deset, patnáct, dvacet pět let, pokud nebyl už pověšen za hrdlo. Nebylo lehké vyrovnat se s tak zoufalou vyhlídkou, a tak spíše jako protiváha, útěcha

a žert vyplynula idea Klubu - 231, bývalých muklů, kteří seř jakýmsi zázrakem dostali na svobodu. Že v tomto směru nepomůže nic než zázrak napověděla jasně léta 1951 - 1953, kdy moc přikročila k realizaci fyzické likvidace politických vězňů. Za nejkřutějších podmínek hladu, zimy a šestnáctihodinové práce přežívali lidé (také nepřežívali), snad jen silou vůle. Nebylo v lidských možnostech trvale vzdorovat, avšak neočekávaně nastal zvrát. Smrt Stalina a Gottwalda znamenaly mezník, od něhož se poměry začaly zlepšovat a naděje na přežití pozvolna stoupala.

A pak už následovaly známé události, které byly sledovány na lágrech a ve věznicích velmi pozorně. Vystoupení Chruščova na XX. sjezdu, Sjezd čs. spisovatelů, vývoj v Polsku a Maďarsku. Tyto zajímavé názvuky ovšem zahlušily výstřely, potlačující maďarské povstání a snaha stalinistů o návrat poměrů do starých osvědčených ~~praktik~~ kolejí. Okolnosti se však přece jen poněkud změnilly. Pro postavení politického vězně přinesly novinku v podobě praktického uplatnění klauzule o podmíněčném propouštění vězňů po odpykání poloviny trestu, dosud neužívanou a sloužící jenom pro smích. Počátky této nové fáze byly ~~rozpačité~~, týkaly se jen několika případů z masy politických vězňů, většinu omilostněných tvořili kriminální. Postupem doby, zvláště ke konci padesátých let však počty státních vězňů, propouštěných "na polovičku" rostly, byli propouštěni ti, kteří dosluhovali poměrně nízké tresty nad deset let a bylo je možno na další dva tři roky držet v šachu formou podmínky. Teprve amnestie z května 1960 přinesla radikální obrát v masovém propuštění tisíců a tisíců vězňů. Zbývající, kteří přežili, byli propouštěni individuálně až do roku 1968, maximální délka odpykaného trestu dosahovala dvacet let.

Propuštění političtí vězni se stýkali víceméně náhodně, podle bydliště, podle individuálních zájmů, podle styků osvědčených na lágrech a ve věznicích. Samozřejmě si navzájem pomáhali v praktických záležitostech zaměstnání a v řešení osobních poměrů, avšak žádná organizace, která by měla sledovat obecné či politické cíle neexistovala a ani nebyla proponována. Političtí vězni chápali svou situaci jako pokračování lágrového systému na větším prostoru a v jemnějším provedení. Místo uniformovaných bachařů zde fungovala strana se svou vedoucí úlohou s metodami zásadě totožnými. Bylo sice možno jít do biografu bez známky, ale persekuce a diskriminace pokračovala při úředních jednáních, v na-

bídce pracovních příležitostí, ve špehování soukromí. Většinou začínali z trosek stavět nový život. Rozvrácené rodiny a holé ruce byly často tím jediným, s čím se museli po návratu vyrovnat. Prošli však tvrdou školou a uměli pracovat, takže brzy začali dosahovat na jakýchkoliv pracovištích úspěšných výsledků. Praktické úkoly budování nových domovů je plně zaměstnávaly, k otázkám veřejným a politickým zachovávali postoj splendid isolation. Neživilí v sobě pomstu vůči dřívějším i současným věznilům, avšak nebyli ochotni chodit s nimi na led, měli s komunisty tolik zkušeností a takového druhu jako nikdo jiný. Pokud se o myšlence Klubu hovořilo, tak spíše s úsměvem v souvislosti s věcmi minulými a šťastně ~~překonanými~~ překonanými.

Vývoj situace v r. 1968 politické vězně překvapil ve dvojitým směru. Jednak připomínal sled událostí ve svém zrychlení rozjezd vlaku, kterému selhaly dosud vždy spolehlivě fungující brzdy bezpečnostních okruhů, za druhé potom způsob myšlení u rostoucího počtu kritiků režimu otevřeností, nebojácností a pravdivým viděním nasvědčoval vážnému úsilí o znovunastolení základních demokratických poměrů. Většina politických vězňů však i za těchto podmínek zachovávala zdrženlivost a odmítala se angažovat. Vzhledem k minulým zkušenostem považovala dění za jeden z dalších politických veletočů a odmítala uvěřit přerodu Šavla na Pavla, vypěstovaná a vždy osvědčená skepse jednoznačně převažovala. A tak návrh na pokus o legalizaci K - 231 byl akceptován s tím, že bude neúspěšný a potvrdí nemožnost a neschopnost systému překročit svůj stín. Už jen okolnosti a průběh celé akce připomínaly spíše grotesku než plánovaný a cílevědomý počín. Z náhodného setkání několika bývalých muklů, kde se otázka K - 231 diskutovala, se uvolili dva dobrovolníci, že to zkusí a příští den půjdou požádat na Ministerstvo vnitra o registraci spolku, který by sdružoval bývalé politické vězně, kterýžto status jim byl doposud kategoricky odpírán. Plán pracovní náplně činnosti K - 231 byl stanoven pouze v několika mlhavých bodech: Rehabilitace politická i morální, pomoc při nápravě justičních omylů, sociální pomoc nespravedlivě postiženým, zvrubná registrace všech odsouzených. Ještě téhož dne odcházeli delegáti s příslibem povolení K - 231 a založení bankovního konta. Takový výsledek ve skutečnosti neočekávali, trvalo jim mnohem déle propracovat se k odpovědnému činiteli, než rozhodující jednání samo.

O věci si není třeba dělat iluze. V ministru Pavlovi, který měl značnou zásluhu na tomto výsledku, se nepohnulo svědomí za výkon funkce, které kdysi zastával. Jako Dubčekův člověk však souhlasil se vznikem jedné z dalších použitelných nátlakových skupin, podle svodek Bezpečnosti apolitickou a bez mocenských aspirací. Tato kalkulace byla přesná. Na ustavující schůzi koncem března na Slovanském ostrově zvolil K - 231 předsednictvo a výkonné sekce. Vzápětí získal provozní místnosti v suterénu na Karlově náměstí, to vše v neuvěřitelně krátkém čase. Do veřejného dění Klub nezasahoval. Veškerou činnost a úsilí soustředil na úkoly organizační a registrační, k vytvoření celostátního sdružení. Především musel nabyt jistotu, koho vlastně má zastupovat, jaký počet členů a komu vůbec přísluší označení politický vězeň.

V krajích a okresech vznikaly odbočky K - 231 v nevídaném tempu a rozsahu. Vystaly ovšem značné potíže. Během pouhých několika týdnů podalo přihlášku do Klubu 50 - 60 tisíc lidí, odsouzených po únoru 1948, většina byla ovšem odsouzena nižšími instancemi než Státním soudem. Mezi nimi, i když jen ve zlomcích procenta, figurovali jednotlivci s kriminálními delikty, jimž čestné označení politického vězně nepříslušelo. Protože tak zvaná pouňorová třídní justice nepřipouštěla kategorii politických vězňů, vydávala všechny odsouzené šmahem za zločince. Úchylný vrah Mrázek a Slánský si byli v očích tehdejší spravedlnosti rovni, rozlišením povahy trestu se nezabývalo ani Ministerstvo vnitra, ani Ministerstvo spravedlnosti se svými mlýnicemi soudů v krajích a okresech. K - 231 od svého založení věnoval veškerou energii na ustavení vlastní, vnitřně stmelené a z morálních hledisek nenapadnutelné organizace. Rozhodování o tom, kdo byl odsouzen z politických důvodů a kdo z kriminálních, vyžadovalo mnoho času a ještě více trpělivosti, ve sporných případech bylo nutné opřít se o osobní svědectví spoluobčanů a také spoluvězňů, pro vyjasnění základních otázek, a pokud si chtěla organizace politických vězňů zachovat tvář, byla tato mravenčí práce nezbytná. Protože činnost pouňorové justice byla usvědčena jako nezákonná, vznesl K - 231 požadavek zrušení všech rozsudků z inkriminovaného údobí s možností nového projednání sporných případů, pokud by o ně prokuratura měla zájem. Forma individuální rehabilitace byla odmítána jednak pro ponižující procedurální praktiky, jednak jako skrytý pokus o uchování právní kontinuity z minulosti, zcela jasně zdiskreditované.

Tato myšlenka se neuskutečnila. Nebyla také dokončena registrační a organizační práce, i když některé odhady počtu přihlášených členů K - 231 hovoří o mase 100 - 110 tisíc obětí komunistického režimu. Na veřejnosti a v politickém dění vystupovali členové Klubu svými jmény, Klub jakožto organizace zachovával zdrženlivost, dokud se nevyjasní základní otázky jeho existence. Během svého působení v údobí necelých pěti měsíců v jediném případě nepřekročil rámec vymezený zákonem. Činnost Klubu ovšem skončila okupačním zásahem v srpnu 1968.

Při příležitosti tohoto výročí rozpoutá^{va} propagandistická mašinerie posrpnového systému kampaň, mohutnou sice co do rozsahu, ale slaboduchou obsahově. Dvacet let omílá floskule z brožurky K událostem v Československu, sesazené Tiskovou skupinou sovětských žurnalistů, Moskva 1968. K - 231 je tímto propagandistickým šumem líčen v nejčernějších barvách.

V poslední době se dosti hovoří o tak zvaném novém myšlení. Skutky, které by prakticky osvědčovaly věrohodnost nového myšlení, se však vyskytují poskrovnu. Pro zdejší situaci je rozhodující postoj sovětského vedení k srpnovým událostem 1968. Pokud hodlá setrvat na obhajobě oprávněnosti tehdejšího brachiálního mocenského zásahu, teze o novém myšlení bude znít jako blaga.

Praha - srpen 1988

Karel Pecka

175

P r o h l á š e n í   z a   ž i v a

Výbor stranické kontroly projednal otázku členství N. Bucharina a A. Rykova ve straně a vzhledem k neopodstatnění politických obvinění, která jim byla přisouzena při vyloučení ze strany, vzhledem k jejich plné soudní rehabilitaci a vzhledem k zásluhám o stranu a sovětský stát 21. června 1988 oběma posmrtně obnovil členství ve straně.

Členství ve straně bylo posmrtně vráceno také... (zpráva z tisku)

Každý slušný člověk jistě přijme s úlevou, jsou-li, byť po půl století, odvolána absurdní obvinění a zrušeny bezprávné rozsudky. Něco jiného je, má-li být člověk půl století po své popravě, jinak násilném konci či vůbec po smrti přijímán nazpět do organizace, která nese na tomto konci vinu. Logika takového postupu by vyžadovala, aby ti, kteří způsobili vražedné činy či pronásledování nevinných, byli po smrti z organizace vyloučeni. Ale takové počínání ve světě mrtvých by až příliš připomínalo tragickou frašku. Nevidím žádnou úlevu pro oběti zůle ani pro jejich památku, mají-li stanout po boku svých katanů dokonce ještě i po smrti. A protože se jich nemůžeme zeptat na jejich mínění, připomíná mi takové počínání více manipulaci než rehabilitaci.

Jakkoliv dobré mohou být úmysly těch, kteří takto rozhodli a rozhodují, chtěl bych se sám za sebe, dokud jsem ještě živ, ohradit proti podobným dobrým úmyslům budoucích pokolení: rozhodně si nepřejí po smrti vstupovat do jakékoliv organizace, což se týká i těch organizací a spolků, jejichž jsem kdysi býval a pak přestal být členem.

Ivan Klíma

ROZLOUČENÍ S MALÍŘEM

(14. 7. 1988)

Bohumír Matal, narozen 13.1.1922 v Brně. Studoval na Škole uměleckých řemesel v Brně. V letech 1941-45 totálně nasazen v Německu. 1945-48 členem Skupiny 42, v letech 1945-49 členem Umělecké besedy, brněnského SVU Aleš a Bloku výtvarných umělců země Moravskoslezské. Od roku 1949 členem SČVU. Obrazy B. Matala jsou ve sbírkách Národní galérie v Praze a v mnoha oblastních galériích i v soukromých sbírkách doma i v zahraničí.

Vám všem, kdo jste přišli vyprovodit dobrého člověka a velkého malíře Bohumíra Matala, děkuji za jeho pozůstalé, za jeho rodinu a přátele.

Rozhodl se před dvaceti lety odejít z Brna do tohoto kraje. Našel v něm klid pro nejplodnější období své malířské práce a našel zde také místo pro svoje odpočívání poslední. Věděl, že starý mlýn v Prudké patřival kdysi pod Lomnici, a několikrát mluvil o tom, že noví obyvatelé mlýna by jednou měli být pochováni na lomnickém hřbitově.

Krajina kolem nás, tichá a hluboká, patřila k jeho nejmilejším. Otvírala se před ním při jeho pravidelných cestách z Prudké do Lomnice, a lomnický zámeček mu připomínal to ideální místo z jeho dávných snů, místo, kde by vedle sebe mohli žít a pracovat malíři a sochaři a jejich přátelé, daleko od rušných měst, blízko jeden druhému. Kdykoli se za ním do této krajiny vrátíme, může v nás ožít něco z jeho vjemů, něco z jeho představ o životě svobodném a družném, o prostoru plném dalších prostorů, o barvě bohaté jinými barvami, o světle syceném dalšími světly. Nebude to poprvé, co nám tento malíř nabídne své oči, nebude to naposled, co naostří náš zrak.

Slova jsou jistě pomíjivější než jeho obrazy, ale zkusme alespoň každý pro sebe a svou vlastní řečí pojmenovat to, co nám pomohl uvidět a ucítit jasněji, jemněji, jinak, než bychom dokázali bez něho. Pokusme se někdy o to tesklivé přiznání, v čem a nakolik by byla chudší naše zkušenost, naše vnímavost, kdyby nebylo všech těch setkání s jeho obrazy, kdyby nebylo všech těch setkání s ním: s jeho přívětivostí a radostí, s jeho přemýšlivostí a fantazií, s jeho obří chutí a silou žít, ale také s jeho úzkostí a hněvem, s jeho neústupností vůči zlému.

"Maluju to, co cítím a co vím, maluju svědectví o tom, jak je mi v tomto světě a v těchto časech," říkal a věřil, že jeho malířský odkaz bude jedním z dokumentů doby. K údivu mnohých se prohlašoval za malíře realistu, aby zdůraznil, že jeho obrazy vyjadřují skutečný stav věcí, nezměkčený sebeklamem, neupravený snahou zalíbit se. Říkal, že malý oválný tvar, který završuje tolik jeho obrazů, znak pevné lidské hlavy, není obrys obličeje, ale obrys temene, obrys hlavy, která je sehnuta, protože ji sklání pokora před poznanou pravdou a protože ji zároveň sklání vzdor namířený proti nepravdě.

Bývalo posilující vědět, že muž s touto pevnou hlavou s námi žije na jedné zemi; a bývalo povzbuzující vědět, že s námi žije v t é ž e zemi.

Podržte v paměti jeho bílý mlýn vsazený mezi tmavé svahy. Neměl být šperkem, měl být přezkou, která spíná odlišné časy, která spíná zánik a vznik, pomíjení a trvání. Spínal také lidské cesty běžící různými směry, a nebyť tohoto průsečíku, mnozí bychom nikdy nepoznali jeden druhého, své tváře, své hlasy a osudy, a možná bychom nepoznali ani cosi nevysloveného, ale důležitého o sobě samých. Jen málokomu na světě se podaří uskutečnit něco tak vzácného, jako je dům takových poznání. Lidé nejrozmanitějšího věku a povolání, lidé z různých konců života a zkušenosti, lidé s povahami leckdy protilehlými sedávali u Mirka pod jedním stropem a hledali s jeho pomocí společnou řeč a společnou naději.

Není lehké otevřít takto svůj dům, ale pán tohoto domu, obnovitel tohoto domu, se snad nikdy nepouštěl do věcí, které by byly snadné a ve všem všudy jen příjemné. Znal trpkou cenu svých usilování, ale záleželo mu víc na jejich smyslu - a ten přesahoval kdejakou osobní stráž.

Chodívalo se za ním pro úlevu, pro chvíle radosti a svátečního klidu, které jako by byly z nějakého jiného, vlídnějšího světa, zasytého a vytrvale dobývaného z trosk. Chodívalo se k němu pro dobré zprávy, i když zrovna žádné nebyly - a možná nám někdy nedocházelo, že tou dobrou zprávou je nejvíc on sám. Zprávou o čem? Přečetli jsme její smysl dobře a úplně? A dokážeme jej předat dál, až k těm, pro které tato vzácná zpráva bude čím dál víc legendou?

Přemýšlejme o tom, bez něho, a přece s ním, nešťastni, že zemřel, šťastni, že žil.

Když mi Eva Kantůrková před čtyřmi roky řekla, že se chystá napsat knihu o Husovi, ulekl jsem se okamžitě představy, že bych si takový úkol zvolil třeba já. Takový nebo jiný podobný. Pamatuji si, že to znamená zavalit stůl tucty knih, číst do úmoru, hledat ztracené poznámky a čelit svědomí. Před autorkou jsem ovšem své leknutí potlačil, bylo mé, ne její. A později jsem ji při práci viděl, její stůl odpovídal přesně mým lekávkám představám.

Teď je kniha hotová, přístupná čtenářům ve vydání - samizdatovém, jak jinak! Platí, co bylo naznačeno, že je to kniha velké spisovatelské odvahy. Autorka opustila terén, na němž měla zatím největší úspěch, terén bezprostředního prožitku, který se člověku převaluje v paměti a nedá pokoj, pokud se s ním spisovatelsky nevyrovná. Mám na mysli knihu Mé přítelkyně z domu smutku. Z území spolehlivé vlastní paměti se přesunula na území nespolehlivé a protichůdné paměti národní, aby, jak se praví v podtitulu, přispěla k poznání národní identity. Potlačila oprávněný strach z nevraživých výtek historiků a z otázek konfesijně různorodých přátel. Odvaha byla ovšem potřebná na každém kroku.

Když jsem řekl, že člověk uvázaný k takovému úkolu musí čelit svědomí, neměl jsem na mysli svědy života, ale svědy, které se autoru samy nabízejí při výkladu takové osobnosti, jakou byl Jan Hus. Nemyslím přitom na výklady ideologické. Bylo však jisté svědné jít ve Zweigových stopách a převést Husův příběh do strhujícího moderního dramatu. Nebo z Husovy postavy vytvořit jasnou mravní výzvu dnešku. Nebo psát dál o husitských válečných triumfech a ukázat čtenáři, jak pravda vítězí. Kniha však končí Husovou smrtí na hranici. Kantůrková se ~~však~~ rozhodla pro značně obtížné řešení, její kniha o Husovi je otevřená, nevnučuje čtenáři výklad, vyjadřitelný stručným heslem. Tato otevřenost Husova příběhu je zcela jistě záměrná a odráží zkušenost naší země a naší generace s ideologickou abstrakcí, se shrnujícími soudy a s kádrovou /odpusťte/ charakteristikou.

Kantůrková chtěla vyložit Husa především z něho samého, z jeho spisů, z jeho kázání a hlavně z jeho dopisů. Proto ani neskrývá Husovu středověkost, jeho víru ve slovo a v pravdivost vlastního výkladu Písma, se kterou ještě před koncilem vyzýval své protivníky k debatám na život a na smrt. Kdo prohraje, zep-

ře! Ale autorka též ukazuje, že v Kostnici Hus již věděl, že nejde o slova, lhostejné a cynické shromáždění vyšetřovatelů bludů mu to dalo ostatně jasně na vědomí. Hus se chtěl strašně vrátit do Čech, ale nemohl se sem vrátit jako zbabělec, jako pokorný kacíř a nelákala ho ani představa dožít v nějakém odlehlém klášteře. Neměl, jako třeba Galilei, svou vědu, neměl nic, co by postavil výše, měl jen svůj život a ten vložil do sporu beze zbytku, s živou představou, jak pálí oheň.

Právě ve své otevřenosti je Hus v Kantůrkové vyprávění plnokrevnou a jímavou postavou. A to platí i o postavách, kterými je obklopen, králem, Jeronýmem, arcibiskupem Zbyňkem, Pálčem atd. Autorka je pečlivá i v líčení okolností, ve snaze přiblížit čtenáři i realie doby. Vypravěčka vede čtenáře po stopách dějů i dnešní Prahou. Když vstupuje do děje, upozorňuje na prázdnotu historických pramenů, které Huse v některých chvílích jeho života obklopuje, je umírněná v hodnocení soudů svých předchůdců a projevuje až úzkostlivou snahu pochopit pravou motivaci Husových odpůrců. I v této neustálé snaze po otevřenosti, v jisté jakoby nestranosti, netrpí kniha o Husovi bez tak marným úsilím, o objektivnost historického obrazu. Hus je v knize výsledkem tvorby, je to Kantůrkové Hus, jeho cesta je provázena obdivem i zděšením. Autorčin pohled na Husa je pohledem z místa, které leží zde mezi námi, v Čechách naší historické i nedávné zkušenosti, je to pohled nejširšího mravního konsensu nejlepší české i evropské tradice.

Z našeho současného místa v dějinách pochází samozřejmě i vcítění, empatie, s kterým autorka Husa doprovází životem, na hranici pak již velice cudně, citací soudobých kronik. Aniž bych k tomu byl vyzván textem, sám od sebe jsem ovšem přeskakoval století k dnešku, přestával číst a vkládal do starých vzorců prožitky ze století, jehož podoba by snad Husovi ani moc nezametala ~~průběh~~. Když jsem četl třeba o cestách Viklefových knih do Čech. Z dílen písařů nevyšlo ani tolik exemplářů, kolik jich má Pětlice. A hle co vyvolaly! Však je dal arcibiskup také spálit. A kolik let je tomu, šest set nebo sedm let, co mi můj vyšetřovatel, Zbyněk Hazmburský, řekl: Těch písemností máme už celou místnost plnou až po strop, všechno to přijde spálit, mělo se to udělat už dávno. Žádný čtenář knihy o Husovi se neubrání přesahům k dnešku.

klam

Proč by se také měl bránit?

Autorka však tímto způsobem Husa „nezdnešňuje“, i když je zřejmé, že kniha je psána s vědomím, že smysluplnost dává dějinám jejich vztažnost k přítomnosti. Jako příspěvek k národní identitě klade spíše jen otázky. Hus je Hus, ale co třeba ten Páleč? Přítel, který zradil, lépe řečeno, neměl na to, aby šel Husovou cestou. A potom pláče v Husově cele, protože nevěřil, že Hus půjde tak daleko. Kdoví, jak často pak na Husa myslel? Za posměšky proti odpustkům byli popraveni tři mládenci. Dav je nese ve zkravených plachtách do Betléma. A zase to staré pohřbívání v Čechách. Kdo se zprotiví králi a ujme se křesťanského pohřbu? A ještě mě napadá: bylo správné vyhnat německé místry z univerzity? Samé znaky totožnosti, poznáváme se takřka ve všem, v dobrém i ve zlém. Vždy však bylo dost místa k volbě, tehdy tak jako dnes, pravda, tehdy si několik tisíc lidí, účastných na Husově sporu, vytvářelo prostor k volbě samostatně, vládl tu český král. Ku podivu se však zdá, že na podobu této volby to nemělo velký vliv.

Hledal jsem citát, který by bez komentáře ukázal, že autorka sama nehledá identitu jen v patosu Husova mučednictví, hledá ji spíše v podílu Husově na národním životě než v hořící hranici. Zde je ten citát, z pasáže, která se zabývá Husovou opravou pravopisu: "Poslechnout, jít na kuriální soud, nevykonal by Hus mnohé z toho, nač mu vybyl čas, a nevykonal by možná ani to, co na staletí spojilo české písemnictví s jeho jménem. I vypravěč teď píše ch a š a rozlišuje měkké a tvrdé i podle jeho rady. A teprve obrazem, jak sedí u dubového stolu ve své světnici v domě kazatelů vedle Betléma, nad dílnou studentů, opisujících jeho kázání, ale taky spisů Viklefovy a písma v češtině, při svíčce nebo při louči, myšlenkami vzdálen všem kardinálům, papežovi i uraženému Hazmburskému, mysle na ty, kteří zítra spisek opíší a na ty, kteří budou číst, slovo za slovem klade do řádek rady Čechům a jejich řeči, ...teprve tímto obrazem nám Hus pro tuto chvíli vyvstane v úplnosti." /Str. 194 - 95/

Chtělo by se mi na závěr říci, že Eva Kantůrková psala tuto knihu také myšlenkami vzdálená všem "kardinálům", to jest s vědomím, že paralelní kultura musí převzít v národním zájmu i ty úlohy, na které oficiální kultura ve své sterilitě prostě nestačí. Není první, a jak se zdá, nebude bohužel ani poslední. Ani Hus

pravděpodobně neobměkčí úřední vydavatele. Kniha vyžaduje nespěchaného čtenáře a snad i čtenáře trochu poučeného, který nebude pokládat spor o remanenci za něco totálně odtážitého. Nesmírně by mě zajímalo, kolik je dnes v Československu takových čtenářů, husitů, studentů, ekumenických katolíků, venkovských učitelů a knihovníků, anebo prostě těch, kteří by se chtěli najednou dovědět co nejvíc o muži, okolo jehož pomníku denně chodí. Je jich tisíc nebo padesát tisíc? Průzkumem národního podniku Kniha bychom rychle zjistili, jak jsme na to/s národní identitou. Protože však naše doba, jak jsem čtením k vlastnímu údivu zjistil, stojí v odvaze ke svobodnému šíření myšlenek mnohem níže než doba Husova, budou ^{musí} se ~~svět~~ nejdychtivější čtenáři uchýlit ke knizeknize, kterou jsem si koupil od K. L. Je na dobrém papíře a vázané v plátně, písmenka jsou však proklatě malá.

Září 1988

Milan Šimečka

131

ZTRACENÉ VARTY DOGMATISMU

Kmen č. 33 se stal nedostatkovým zbožím. Důvod je prostý: žena šéfideologa strany Eva Fojtíková v něm uveřejnila článek "Moskva, jak jsme ji neznali" a vylíčila hořké zklamání, které jí připravila návštěva ve znovu "rozrušené zemi". Otevřenost, s jakou odmítá kritiku stalinismu a "extrémy" přestavby, vyvolává otázku: Je to zkušební balónek našich Brežněvových pohrobků, který má zjistit, kam až mohou dojít ve svém tajeném odporu vůči Gorbačovovým snahám o demokratizaci, nebo je to jen neobratnost vědkyně, která prostě nedokázala utajit šídlo stalinismu v pytli? Ať tak či onak, je to poprvé, co někdo z našich předních normalizátorů veřejně prozradil, co si skutečně myslí o sovětské společenské přestavbě, a potvrdil fakt, že ten, kdo patřil k potlačovatelům obrodného úsilí u nás v r. 1968, nemůže přijímat dnešní převratné názorové změny v ruské společnosti jinak než se skřípěním zubů.

E. Fojtíková na rozdíl od propagandistů, kteří si v srpnu mohli hlasivky strhat, aby národ přesvědčili, že mezi sovětskou a naší někdejší reformní politikou nejsou naprosto žádné shody, je bezelstná a jejich shodnost výslovně přiznává. Určité názory jsou tam prý „označovány za 'konzervativní', dokonce 'pravicové', k čemuž významně dodává: "To vše dobře známe." A aby doložila, jak manipuluje sovětský tisk s pojmy konzervativní a pravicový, odvolává se na známou kontroverzi s dopisem N. Andrejevové v listě Sovětskaja Rossija:

"O zmatení pojmů, analogickém našim poměrům v r. 1968, svědčilo označení Niny Andrejevové... za pravicovou sílu."

Prostou dedukcí musíme dojít k závěru, že není-li pravickou silou Andrejevová, jsou jí ti, proti nimž vyrazila, jimž "glasnost rozvázala... jazyky", a oni teď odsuzují stalinské metody a žádají demokratizaci vládního systému. Dogmatická omezenost upřímně přiznává, že v reformním úsilí u nás i tam vidí stejný základ, totiž pravicový, protisocialistický, revizionistický. Spřízněnost našich normalizátorů se sovětskými konzervativci je tím potvrzena a je tudíž potvrzen i jejich skrývaný odpor ke všem změnám, jež z důsledně prováděné přestavby vyplývají.

Toto své stanovisko dokládá pak E. Fojtíková na mnoha dal-

ších detailech: Je jí proti myslí úspěch filmu Pokání i románu Děti Arbatu a odsouzení kulturní politiky A. A. Ždanova v Ogoňku označuje za "nevybíravé". Přirozeně, vždyť je tím odsouzena i její kulturní politika! Když vyhazovala z univerzity vysoce kvalifikované vědce, jistě cítila nad sebou žehnající ruku tohoto sekyráře. Ale takové "nevybíravosti" jsou teď v ruské kultuře na denním pořádku, a tak česká rusistka musí konstatovat: "Současný stav sovětské kultury je značně chaotický." Jak k tomu chaosu došlo, musí se ptát náš čtenář. Odpověď zní: "Po odvážném /neodpovědném?/ otevření všech stavidel." A protože v SSSR nemá přímé zkušenosti s kontrarevolucí jako my, Maďaři a Poláci, varuje se vši vážností: "a tím větší je nebezpečí." Kontrarevoluce je tedy před branami Moskvy.

Strana přitom proti takovému spuštění v publicistice a kultuře nic nepodniká, nemá tedy zřejmě věci pevně v rukou. Dospěl-li vývoj tak daleko, nemělo by se pomýšlet na záchranu ohroženého socialismu? Jenže internacionální pomoc je v nedohlednu. Neomylná majetnice marxisticko-leninských jistot posílá tedy svým článkem poselství politických sympatií všem lidí jejího smýšlení těm sovětským brzdařům, kteří jako ona varují před ideologickým rozvratem, chtěli by do přestavby zavést pořádek podle svých dogmatických představ, dělat ji rozumně, bez extrémů a znovu ždanovovsky nad kulturou řízně práskat knutou.

Prostoduchých tvrzení je v článku tolik, že by nebralo konce je citovat a jedovatě nad nimi ironizovat. Jako celek podává však tento text příklad ideologického myšlení příznačného pro všechny dnešní dogmatiky vyděšené strašidlem kontrarevoluce, která obchází svět socialismu. Jejich strach má trojjedinou podobu: Z "otevření všech stavidel", z "extrémů" a z "chaosu". E. Fojtíková nenašla v Moskvě těchto dnů nic jiného než tyto tři strašáky. Demokrat T. G. Masaryk v r. 1918, postaven jako hlava nového státu před nesmírné poválečné sociální rozpory, odpověděl na výzvu doby takto: "... nejlepší způsob, jak se zbavit některých omylů svobody, je mít více svobody." Naši strážci socialistických svátostí užívají opačné metody: Každý projev svobody označí za chaos a bez milosti tento chaos, tedy svobodu, likvidují.

Stejný ideový postoj a stejná hrůza ze svobody si vynucuje stejný slovník. Když zasloužilý umělec profesor dr. Jiří Hájek uzavíral své cepování pomýleného národa v televizním pořadu "Před dvaceti lety", řekl s jistou nervozitou: "Obroda je obroda, a chaos je chaos." V obsáhlém článku "Krise kritérií a boj o východisko" /Svět v obrazech č. 29/ pak za důvod chaosu v kultuře na sklonku 60. let označil "otevření hrází". Shoda myšlenkových stereotypů obou normalizátorů je očividná.

Hájek nemá ovšem na mysli kritéria umělecká, jak by se předpokládalo u literárního znalce, nýbrž výhradně ideologická, a to v zúžené sektářském, dogmatickém pojetí. Proto vypráví hrůzostrašnou pohádku o katastrofálním úpadku české literatury a umění v 60. letech se šťastným koncem normalizace, kdy se konečně straně podařilo vypudit z kultury většinu tvořivých duchů a nahradit je ideologicky poslušnými, umělecky druhořadými lidmi. Do té doby totiž měli možnost působit i ti, kteří smýšleli jinak než Hájek, a trestem za to byla "krise kritérií". Jeho líčení vývoje naší literatury od února do r. 1968 je jediné lamento, hořekování nad tím, jak vedení strany nedbalo rad oddaných komunistů, rozuměj především Hájka, a naopak je vytrvale opouštělo, obětovalo a zrazovalo: Prý "byli předhazováni jako ve starém Římě lvům" /!/. Nebezpečné tápání začíná

"tím, že od II. sjezdu spisovatelů v r. 1956 tehdejší stranické vedení neumí rozeznat komunisty bojující o nápravu chyb a nedostatků z hlediska zájmů socialismu od těch, kdo příčinou deformací hledají stále jednoznačněji přímo v podstatě socialismu jako takového..."

Hájek tedy metodou "zvrácené projekce", kterou dokázal stalinismus ze svých kritiků nadělat zrádce od kolébky, rozdělil komunisty na pravověrné, které bohužel strana opomíjela, a na proradné "souputníky - většinou se stranickou legitimací v kapse", kterým vedení poskytovalo nejen mocenské pozice, ale předhazovalo jim "i různé lidské oběti". Jak vidět, na křiklavých barvách profesor Hájek nešetří, ale skoupý je na argumenty. Jeden přece uvádí:

"Je příznačné, že ve spojení s naší literaturou je samo epiteton 'socialistická' chápáno jako vážné ohrožení jejího dalšího vývoje a vede podle tehdejšího projevu M. Jungmanna k zahraničním bohémistům nezbytně k stejným koncům, k jakým dozněla tzv. čínská kulturní revoluce."

Bůhví kde k tomu nesmyslu zasloužilý umělec Hájek přišel, ale o něm je přece dávno známo, že si dokázal vhodně přizpůsobit

odpůrcovy argumenty tak, aby je mohl efektně "vyvrátit". Proč by postupoval jinak teď, když si tyhle nedovolené hmaty ve své pouťové zápasnické aréně sám taky soudcuje?

Nedostatek pozitivního programu a jasné ideové koncepce stranické kulturní politiky trval podle Hájka od r. 1956 až do r. 1963, kdy se konal XIII. sjezd KSČ:

"Tehdy se poprvé podařilo prosadit účast významných skupin komunistických umělců a vědců při přípravě některých sjezdových materiálů... /Pozitivní program/ přichází však, žel, asi o deset let později, než by bylo bývalo třeba. Přichází přesně až v situaci, kdy síly, které by tento program mohly realizovat, byly už téměř spotřebovány, zredukovány na minimum a různým způsobem zdiskreditovány v očích dezorientované kulturní veřejnosti... V situaci, kdy už komunisté jsou v menšině proti těm, kdo stranickou legitimaci pokládají jen za nástroj k mocenskému prosazování protistranických, revizionistických, antisocialistických kulturně politických principů, všechno ztroskotává."

K tomuto apokalyptickému neštěstí bez hranic nemuselo dojít, kdyby stranické vedení naslouchalo od počátku Hájkovým spásným radám, jenže on přišel mezi své a oni ho nepoznali. Když konečně v r. 1963 přizvali k přípravě "materiálu" spolu "s významnými vědci a umělci" i jeho, hle, hned se zrodil pozitivní program! Žel, bylo už pozdě. Nastal obávaný chaos, i nevýznamní umělci a vědci začali myslet jinak než Hájek a spol.. chovali se jako svobodní lidé

uplatňující svou vůli a svá práva... A nic bych za to

nedal, že k chaosu přispěly i koncepce pozdějších revizionistických odpadlíků E. Fischera, R. Garaudyho aj., vehementně prosazované v tehdy liberálně se tvářícím Plameni... Zdá se, že všechno bylo trochu složitější, než se to dnes jeví v černobílém provedení J. Hájka.

Pro něj je literatura, jak vidět, nesvéprávný společenský jev, není s to existovat a vyvíjet se samostatně, je to "pomocnice strany" provádějící její příkazy, politické centrum jí musí tedy neustále dávat program, vytyčovat cíle a především střežit její ideovou panenskost. Proto je pod přísnou kuratelou moci, aby byla záru-

ka, že nesejde na scestí a neupadne do chaosu. Naše neštěstí bylo právě v tom, že kulturní politika selhala. Proto došlo k "otevření hrází", a zrovna v situaci, kdy

"marxistická literární a umělecká kritika je už ochromena a zredukována téměř na některé 'poslední mohykány', kteří... jsou vháněni do pozice zdůvodňovatelů a připravovatelů potencionálních administrativních zásahů."

Hlavní z těch posledních mohykánů byl samozřejmě opět Hájek, ale přes svou marxistickou vyzbrojenost nedokázal zabránit katastrofě. Tehdy už se totiž podle něho "připouští téměř všechno, a nakonec už opravdu všechno", a nastává

"období zahlcování české literatury, jejích vlastních specifických rysů a tradic cizorodými importovanými prvky nejrůznější hodnoty."

Které knihy, jaké cizorodé prvky, jaké požadavky a kteří autoři byli tak skandálně protisocialističtí, že z nich ještě dnes běhá Hájkovi mráz po zádech? Žádný doklad neuvádí, a těžko by ho mohl uvést, když si dnes v ruské kultuře přivlastňují kdysi proklínané básníky a spisovatele, včetně emigrantů, a ucházejí se dokonce i o arcikacíře Solženicyna. Nevydělali se ani před Orwellem, ani před klasickým "protisovětským pamfletem", Křstlerovou Tmou o polednách. Není tedy tamní "otevření hrází", či jak tomu E. Fojtíková říká, "otevření všech stavidel", oproti našim tehdejšímu poměrům hotová povodeň? A přece se společnost nehroutlí a nebojí se, že její literatura bude zahlcena cizorodými importovanými prvky. Ničeho se nemusela děsit ani naše společnost a naše literatura. To jen strach lidí Hájkovy úzké sekty měl velké oči a má je dodnes. Ale strach z cizorodých vlivů se kupodivu nezval v době, kdy nás zahlcovala skutečná záplava nejen pokleslé sovětské literatury, ale i její dogmatické socialistickorealistické teorie se zvrácenými estetickými normami, kterou mocně fedroval i Jiří Hájek.

Vnitřní síly literatury, jež prošla staletým vývojem, si každý vliv dokáže přetvořit a vstřebat a je osudné, když moc kulturu uzavře do neprodyšných ideologických hranic a nepřipustí soutěž s tvorbou jiné zkušenosti a odlišného názoru. "Otevření hrází" je naopak předpoklad pro to, aby se kultura nadýchla vanu světa, odvážně se střetla s rozdílným duchovním postojem, a tím své tradice a jistoty vystavila zkoušce, v níž odumře vše odvozené a chabé a ještě víc zmohutní osobité a průbojné. Pokud vím,

není známa jediná moderní literatura, která by podlehla nějakým cizorodým vlivům natolik, že by ztratila svůj národní charakter.

Ostatně, Hájek nebýval vždycky takový izolacionista. Kdysi žádal dokonce pro literaturu svobodu málem bezbřehou. V r. 1963 na 3. sjezdu Svazu spisovatelů kreslil tuto fantastickou vizi:

"Socialismus nebude a nesmí být lidštějším společenským zřízením teprve od chvíle, kdy bude produkovat víc oceli, víc masa a chleba na osobu než kapitalismus... Jde o to, abychom dnes, v období budování všelidového socialistického státu, vyloučili z našeho života vše, co zkresluje humanistický charakter socialistického zřízení. Jde o to, aby literatura celým svým společenským patosem působila k tomu, aby náš rád dával už dnes a nikoli teprve zítra nebo pozítří lidem víc příležitosti k uplatnění jejich schopností, víc pocitu životní jistoty, více lidského sebevědomí a víc důstojnosti, více svobody a radosti, více důvěry lidí v lidi, než jim může dát i ten ekonomicky nejvyspělejší kapitalistický stát."

Zlatá slova! Jenže za určitých okolností, totiž za chaosu, přestávají platit. Pak Hájkevi naopak jde o to rychle hodit socialistický humanismus přes palubu a uplatnit argument záchrany nedotknutelných hodnot. Kazatel lidskosti se naráz mění ve feldkuráta, žehnajícího zbraně násilí. Kdysi slíboval nejen víc svobody, což by bylo bohatě stačilo, ale dokonce i víc radosti. Při potlačování chaosu ukázal, v čem vidí "podstatu socialismu jako takového" a v čem spočívají tzv. leninské normy, které jsou jeho metou v politice i kultuře. Dvacet let pak bděle střežil ideologicky přísný pořádek před přečetnými jeho ohrožovateli, všechno nezávisle myslící vyradýroval, nastavěl hráze, aby se nepřipouštělo "opravdu všechno", a zavedl kázeň jak v kasárnách. Že si to vyžádalo stonásobně větší "lidské oběti" než byly ty, nad nimiž tak hořekuje, ho neznepokojuje, protože tentokrát byli lvům předhozeni nikoli pravověrní komunisté, ale houfy proradníků s komunistickou legitimací v kapse a antikomunistů. A s těmi se přece není možné párat. Ostatně, za normalizačních masakrů se vlastně tak moc nestalo:

"Spočteme-li... všechna ta 'slavná' jména roku 1968 a 1969 dohromady, nebude jich v Čechách mnoho přes jednu desítku, a jen málo z nich představuje určitou literární hodnotu."

Vytisknout tuto podlost umožňuje pouze státně chráněný monopol na pravdu. V ideologickém apartheidu se cynismus vládnoucích předpokládá, všechny hodnoty jsou v něm zpřevráceny: svobodě se nasadí uzda, pravda se umlčí, důstojnost pošlape, morálka zneuctí, právo znásilní, svědomí vyvlastní, humanismus odlidští, a prohlásí se za vyšší, než jsou ty buržoazní. Když oficiální kulturní politici plivou po vytvořených hodnotách, popírají základní principy lidské slušnosti, skandalizují umlčené tvůrce, vyhánějí ze země vzácné talenty a umlčují každého, kdo neodpovídá jejich normám myšlení, je pak pokrytectví podivovat se nad úpadkem celospolečenské morálky, nad vandalismem, hrubostí, násilnictvím a neúctou k práci. Vždyť zásady a praxe strážců ideologické čistoty jsou svou bezohledností návodem k stejně znevažujícímu vztahu vůči příkazům ohleduplnosti, návodem k pohrdání výsledky lidské práce a důstojností člověka.

Nutnost politicky násilným aktem rozetnout českou kulturu na dvě navzájem zneprátelené větve však považuje Hájek i dnes za ozdravující metodu:

"Na počátku období politické konsolidace šlo především o obnovu vědomí kontinuity socialistické literatury posledních padesáti let. Proto bylo naléhavě třeba prosadit diskontinuitu s literárními vlivy, které tuto přirozenou souvislost naší literatury popíraly.

Aby se česká literatura mohla stát opět sama sebou, bylo nutno radikálně změnit poměry, které ohrožovaly tuto její organickou kontinuitu. Bylo však zároveň nutno čelit představám, že literatura musí začít úplně znovu... Co tehdy literatura potřebovala a co potřebuje neméně dnes, je zdravé sebevědomí, plynoucí právě z nepřetržité kontinuity posledních padesáti let."

"Diskontinuita" je stydlivý teoretický výraz, fíkový list zahalující hanbu hrubého znásilnění české literatury, umění a vědy, celé kultury. Utětí jednoho velkého souboru jejích hodnot a tradic, umlčení živých tvůrců mělo přinést nápravu stavu, kdy literatura nebyla sama sebou. Čím tedy vlastně byla? Vzápětí ale čteme významově opačné tvrzení:

"literatura, která má tak hluboké pokrokové tradice jako právě naše, nemohla být ve svém hlavním proudu odcizena sama sobě a odvrácena protichůdným směrem ani v druhé polovině 60. let."

Co platí? Tvrzení první, že literatura se musela uvést do stavu, kdy bude sama sebou, nebo tvrzení druhé, že se neodcizila sama sobě? Hájek se přes takové nesrovnalosti přenáší s lehkostí

šarlatána. Jeho jistotu, s níž za krize kritérií neomylně odděloval koukol od pšenice, nemůže narušit nic anižes, kdy M. Gorbačov vyzývá, že "si musíme ujasnit, co vlastně socialismus je", a že se nesmí hned spouštět pokřik "Pomoc, pohřbívají socialismus", jakmile se objeví nějaký nestandardní přístup. Hájek nemůže připustit, že kritéria, podle nichž se tzv. konsolidovaly poměry v české literatuře, byla voluntaristická, subjektivistická, politicky utilitární, malicherná a zlovolná, boudal by tím základy, na nichž spočívá kulturně politická mocenská stavba. Zuby nehty brání teorií i praxí dlouholeté protikulturní kampaně, přestože už i jemu došlo, že by se měl vzít konečně na vědomí "širší okruh spisovatelů", dvacet let umlčených jen proto, že "v určitých situacích poskytli svá literární jména pod různé pravičácké manifesty, ... podlehlí na čas vysoko vzduté vlně nacionalismu". Jím se nyní chystá udílet milosti, ovšem za podmínky, že staré násilné metody zůstanou v platnosti, že zkrátka místo tupé diktatury se zavede jakási forma osvíceného absolutismu. Hájek už dnes totiž bezpečně ví, že "dezorientovaná kulturní veřejnost" upřímně lituje svých omylů. Dokládá to "výrazným konkrétním jménem" - jménem Jaroslava Seiferta:

"Myslím, že si sám časem uvědomil, že se ve svých občanských postojích stal nástrojem politických sil, kterým subjektivně pomáhat nechtěl, s nimiž se musil rozejít."

Takhle se přání stává otcem myšlenky. Ale v tomto případě to není ani tak myšlenka, jako spíš neobratný trik, jímž si chce oficiální kultura přivlastnit básníka, kterého národ ctí nejen pro jeho poezii, ale i pro charakterní stanoviska ve všech zlomových situacích české společnosti. Kdyby tak měl Hájek jediný důkaz Seifertova rozchodu s oněmi politickými silami, které ho zneužily! On jej však nemá a nemůže mít. V zájmu svého cíle si tedy vyrobil tuhle ubohou "nástrojovou hypotézu". ~~Která je stejně zastaralá~~

Hájek také dobře ví, proč tak naléhavě volá po zdravém sebevědomí literatury, která zbyla po odštěpení "diskontinuitní" částí. Nebylo to přece v našich moderních dějinách první násilné přerušování kulturního vývoje.

"To je přímo tradiční prokletí naší literatury, že každou chvíli jí nějaký prorok vyzývá, aby zapomněla, čím dosud byla a co vytvořila."

Tady už byl profesor Hájek natolik oslněn svým krasořečnictvím, že nepogtřehl, že mluví o provaze v domě oběšencově. Není snad jeho požadavek, aby se "diskontinuitní" část literatury nemilosrdně odřala od celku, výzvou k tomu, aby zapomněla, čím dosud byla, co vytvořila? Jeho volání po zdravém sebevědomí literatury okleštěné o podstatnou tradici tedy vyzní bezpochyby naprázdno. Sebedůvěra se získává ve střetáních, v otevřené umělecké a myšlenkové soutěži různorodých tvůrčích zkušeností, nikoli v závětrí, které jí uchystá monopol, ať se mu říká socialistický realismus či kontinuita jediné pravé, monopolní socialistické tradice, popírající nutnost umělecké plurality. Už Šalda věděl, že pouze - přinejmenším - dvojí tradice je plodná, že kultura se může vyvíjet jen v jejich vzájemném ovlivňování, obohacování, střetávání, potýkání a popírání. Hájkova obava z nesocialistických literárních vlivů ukazuje na uboze chalupnické myšlení, jež se konfrontace s cizí zkušeností bojí. S opravdovými hodnotami nepohnou ani bohové, natož nějaké vlivy odlišné tradice. Jinak je tomu ovšem s pseudohodnotami. Ty padnou, jakmile skončí jejich mocenská podpora. A právě tímto pádem jsou zřejmě ohroženy mnohé jevy, které Hájek urputně brání proti tzv. nihilistické kritice.

Ochranářská koncepce literatury je sice zaručený recept na její ideologickou sterilitu, ale zároveň na tvůrčí nemohoucnost a provinciální pokleslost. Rozvinout své potence může jen kultura svobodná, bez poručníků, a té se Hájkové bojí jako čert svěcené vody, neboť to je konec říše pseudohodnot s koniášovským seznamem zakázaných děl. Demokratická kultura, v jejímž duchu kdysi K. Čapek odmítl pokusy vyřazovat z české literatury komunisty, je Hájkově představě protikladná: Poskytuje rovné tvořivé možnosti všem talentům, každému proudu. Uznává jediné kritérium: hodnotový přínos. A má jediný zájem: plnost a bohatství národní literatury. Nepotřebuje tedy ani zupáky, ani spasitele.

CONSEIL NATIONAL TCHECOSLOVAQUE, Résidence

Washington, 16. října 1918.

č.A.I.

Pane Kopecký,

mluvili jsme o zřízení konsulátu v New Yorku, Pittsburghu a Chicagu; ustanovuji Vás konsulem v New Yorku a žádám Vás, abyste neprodleně zařídil úřad v New Yorku i ve dvou jmenovaných místech. V Pittsburghu /příloha/ slovenský; piši o tom zároveň p. Mamatejovi.

V jakých rozměrech se úřady zařídí bude určeno skutečnou potřebou; co nejdříve mi dáte rozvrh osob úředníků a pomocných sil, a návrh služného. Zároveň s tím posílám poukázku na \$/ 10.000.-

Představuji si, že vytvoříme z konsulátu také diplomatickou službu; posevační diplomacie více representační a dynastická ustoupí diplomacii pracovní, demokratické. Přemýšlejte o úpravě takového sjednocení konsulátu a vyslanectev.

Zároveň se přičiňte, abyste co možná nejdříve měl dobrého odborníka národního hospodáře; bude úkolem konsulátu navazovat hospodářské a finanční styky a přičinit se, aby v různých zemích utvořeny byly obchodní komory, které by udržovaly styky námi. Takové obchodní komory zakládaly se r. 1915 v Paříži; nevím, kam akce postoupila, ale to se dovíte od Pařížské kanceláře. V Paříži byli členy naši lidé a tamní příznivci; totéž by mělo být zde.

Konsuláty budou vládě podávat zprávy nejen výroční, nýbrž o každé vážnější akci a nové situaci.

Při tomto prvním zakládání civilního úřadu nařizuji, abyste zanechal všech zbytečných formalit v úředním obcování ústním i písemným; jednání bude čistě věcné, úředníci se budou oslovovat prostým "pane", a stačí podpis jména; jméno musí být čitelné. To platí pro všechny úřady a úředníky od nejnižšího do nejvyššího stupně.

T.G. Masaryk, v.r.

Kopie Masarykova dopisu byla v dopisní obálce
s označením:

Dr. Jaroslav Novák, gen. konsul
OLYMPIC PALACE HOTEL
CARLSBAD

EXPRES

Velectěný pán
p. JUDr. Antonín SCHENK,
osobní tajemník pana
presidenta republiky

SAVOY - WESTEND - HOTEL

45

Eva Kantůrková

Američanka v Praze

Zvali jsme Deboru na červenec; odpovídala, že přijede v týden před dvacátým prvním srpna. Přijela americky bezprostřední, zvědavá a vnímavá mladá žena, vynasnažili jsme se jí přiblížit, z čeho pocházíme a v čem žijeme. U stříbrné rakve vyslechna příběh dvou Janů, pravého a Pomuku a legendárního nepomuckého, ukázali jsme jí okno ve Vltavě, kde starý pan Kuchař nechal ve skle zobrazit syna Jiřího, z Vladislavského sálu mohla vidět americkou vlajku, žež nářká sice obsedil plakstovců podnik, ale před můstkem kdosi čerstvě nakreslil Lennonovu hlavu, o Nové scéně řekla, že je neúctně umístěná, a oslnil ji dům U kamenného zvonu s kontrastem surrealistických děl skupiny Ka. Cestou na medkovu výstavu povinně shlédla soutok Labe s Vltavou a nejvíc žasla nad kostnicí u Mělníka. Šťastná Amerika, kterou protáhlo tak málo válek, v Čechách máme kostnici snad v každémxokrese. Kulturní dílo kněžky Přemyslovny jí předvedl Václav Malý, kněz bez přiděleného kostela; skoro ji rozplakal ochrannýx křížkem na čelo a oslnil velkorysou tolerancí, s jakou jí provedl kostelem sv. Ignáce i Betlémskou kaplí. Vše bylo, jak má při návštěvě z Ameriky být; na večírku na svou počest nás však Debora přece zneklidnila svým prvním dojmem. Mezi stereotypy země, vysokou kulturností památek i umění a lidmi, kteří tu žijí, prý vnímá jakýsi pro ni nevysvětlitelný rozpor. Jako by ve vzduchu viselo něco velice, velice "crazy". Vnímavý cizinec může vyčítit něco, co my, žijící uvnitř poměrů, jasně nevnímáme, a ráno jsme Debora odvezli do jižních Čech.

Prohlídla si Tábor a cestou mezi původně německými renesančními Slavonicemi, kde nám kustočka vyložila způsob popravy lámání kolen, a českou Třeboní, kde se Debora povinně vykoukala ve světu, jsme minuli koncentračnický syndrom, tři řady ostnatých drátů lemující naši západní hranici. V Písku přešla po nejstarším mostě v Čechách přes zlatonosnou Otavu, vyslechna výklad o keltských oppidech a zemi Bójjů, nečich praprapředků, a oslnil ji Kraslov; v Itálii, řekla, se mísí renesance s barokem, tady s gotikou. Při návratu do Prahy bylo jako z konve, dalo se předpokládat, že na Václavském náměstí se nic "crazy" neudálo.

21. srpna odešla Debora s dvěma mladými spisovateli na gotické

umění do Jiřského kláštera, na dvě Zoubkovy socky do vojenských sedd, na vyšehradský hřbitov, kde ji rejvíc zaujal příběh Máchův a na Bertramku. Ještě po obědi vypadalo Václavské náměstí dost nevinně, mladíci připravení na diskusi i pražští zvědavci stáli spíš opodál, na trojúhelníku přímo pod Václavem sedlo pár cizinců. Zato policie v uniformách i bez nich tu bylo spolehlivě množství. Když mluvčí Char-ty 77 v jednu hodinu nepřišli, usoudili jsme s Tomášem Hradílkem a jeho zlínskými přáteli, že jsou zadrženi a položili jsme květiny a Václavovi sami. Přesně na tom místě, kam nám policisté už nedovolili vstoupit a kam jsme kolem jejich nohou podsouvali a přes jejich kře-vy házeli květiny, 21. srpna 1968 v parném dni neviditelně hořely svíčky: ze sochy Václava tam spadl sestřelený mrtvý patnáctiletý chlapec. Nad některými místy se rozprostírá, čemu starší Římané říka-li genius loci; vědomí historických souvislostí i národní soumráčnosti v tu mimořádnou chvíli prostoupilo celý semknutý zástup zpívající hymnu.

Deboru jsme večer vedli na divadelní pouť na Střeleckém ostrově. "Bude legrace," slibovali jsme jí, "možná i maličko "crazy". "Bejvávalo, bejvávalo, bejvávalo," vítali herci zpěvem divaky a vchodu, tylovi milenci z kočvarovy společnosti se stále nemohli strfít do svých naračů, bratři Formanové začali vytečnou burlesku s maňasky - a pak jsme to uslyšeli. Zdola od vltavského břehu bylo na vyšším Smetanově nábřeží možné rozpoznat jen živý pohyb, že je to proud lidí si bylo možné domyslet z toho, co jsme slyšeli; průvod šel, malá sek, tluden auty, zpomaloval, zrychliloval, ůžil se a sílil; a hlavně trval a trval. Někdo řekl, že takhle pine je i Václavské náměstí. U nešlo nevzít Deboru a tomu, co přepověděla; ostatně všechno obecenstvo utíkalo nahoru na most a ani principál Vašírka by se v tu chvíli všech herců nedopočítal.

U divadla most blokoval kordon policajních vozů, vyličené tram-važe stály až pod Petřín. Z vyvýšenosti mostu jsme viděli ty stovky, tisíce možná tisíců, křičících a rozlícen kolem Národního divadla až po ony národní třídy. Kázně před kordonek někdo maval státní vlajkou. Samozřejmě, že nás tam nepustili. "Lidi, neobázněte, vraťte se, nemá to cenu." hrozivě policajtské přemlouvání. Pak jsme se aspoň přidali, když u divadla začali zpívat hymnu. Skandování bylo prudké, rychlé. "Rusové domá, Rusové domá!" Sestoupilo by neslo z hlavy do úst, kdyby TASS jen chvilku nevydal svůj neomalený kome-

tař? "Dubček! Dubček!" "Masaryk! Masaryk!" Oblouk vzklenutý od jednoho symbolu svobodného času ke druhému dovědčil, že historické povědomí nelze potlačit. Ti demonstrující vyrostli a byli vychováni v tomto režimu, a odmítli ho vlastním pozitivním programem. "Chceme pravdu!" "Svobodu! Svo-bo-du!" Byli tak pozitivní, že na cestě od sv. Václava k Janu Masovi a pod Národní divadlo neporazili jediný veřejný květináč. Zato má přítelkyně z káma viděla, jak na Staroměstském náměstí dva mladíci krátili lahve od vína a pak se vrátili do policejního vozu. Brzy nás na mostě bylo na pobočku demonstrace u divadla. Policejními auty to houstlo. Policisté v uniformách byli většinou hodně mladí, stáli a koukali k zemi. Až na ně jeden začal řvát, "tak hergot, chlepi, proč jste tady, zasáhněte!" Vytlačila nás až zvláštní jednotka, která spíá směšně než hrozivě přiběhla v sevřeném útvary od újezdu. Hroziví byli chudáci zneužití psi. Na Střelecký ostrov se pak dlouho neslo vytí policejních siren.

Kano ženy v oranžových bluzách zametaly kusek, policejní auta ještě podražděně projížděla ulicemi, zapomenutý nakladač s těžkými železnými bednami blokoval úzké hrdlo Melantrixovy ulice. Tou dobou se už nebora, šťastná, že zažila cosi jako historický zion, vznášela nad Atlantickým oceánem. Zbývá si odpovědět, co bylo "crazy". Ta se ma demonstrace? Zasahy policie? Prezident možná klesl z osvětlených hracůk na zdánlivě tichou branu? Nebo muž v tramvaji projíždějící Vodičkovou ulicí a křičící z okyňa na pohotovostní oddíl a přílbami a štítý "kusové domů!" ?

Ivan K a d l e č í k

ZÁTVORKY

(besednica)

Také päťdesiate narodeniny ako tohto roku som (v oku) v živote nemal, ani mať nebudem (asi): ako kníhtlačový debut mi (vonku) vyšla knižka (ako ju dostať čnu?) - a na vlastné oko som videl vitráže Marca Chagalla, to starobylé umenie farebných sklíčok (drahokamov?) a olova. Tvorca prinútil zvrchované slnko, aby robilo, neochudobnené, čo on chce, stalo sa žiarivejším, zmnožilo obraz sveta, hoci (z)lomené do pokľaku na skamenenej dlažbe zürišského Fraumünstera zajaté zajasalo, sfialovalo v rozete gotických okien ako na počiatku (Stvorenie sveta, vitráž 1972), zametystovalo ako Fialový akt (olej na plátne, 1965): na teba sa (mi) myslí, Liliana, neúprosne (dy)chti-vo by som ťa chcel (v živote nestretnúť). Jestvuješ (vôbec), si? Si (poranila, ak je to možné, krištáľ), lebo poď očami, na tele mám sinky (fialové) od úderov, od celoživotných rán (aj večerov), stal som sa kryštálom vo dne (na dne) vo sne v noci.

Organ (Janine Lehmenová) hrá Messiaena. Prudký dážď (až slzy), búrka, zemetrasenie (v Kalifornii), volanie, výkriky, kvílenie (básní), hromobitie (v temnosti iba fialové blesky), osem metrové vlny trieskajú príbojom o kamenné pobrežné múry (kostola), hrôza - až si japonské porcelánové (mini)dievčatko zdesene zapcháva uši, skrýva sa do záhonu (akoby) zevčelavených slnečníc v medenej (medovej) veľkej váze (namiesto oltára a kríža u kalvínov). Prečo sa nebojím? Sme osamelí až k smrti (nápis načmáraný azda dehtom na snehovobielej omietke ktoréhosi kostola), sme osamelí až k životu (čo je horšie?). Kňaz augustovou modlitbou pozdravuje priateľov v Československu, v meste plagát Nikdy nezabudneme...

(U)strašeným priateľom za Ost-natým drôtom píšem, že tu kráčam po stop(ách) V.I. Lenina, posielam úplne čierne (Zürich v noci) i farebné pohľadnice, ktorými si tunajší prefíkanci polepili celú vypranú (vyžehlenú, povysávanú) krajinu, povystrihovali ju z obrázkových kalendárov, čo mám doma a čo som im neveril ešte ani z okna klimatizovaného vlaku (intercity), kým som sa neďotkol kravy (súcej) pasúcej sa medzi turistami v dvatisíc metrovej alpskej výške; nádhernými farbami (chagallovskými) si ponatierali celú zem vo svojej ne-

znesiteľnej poriadkumilovnosti ekologickej, politickej, hospodárskej a kultúrnej. Pravé umývadlo je vaše, ľavé je moje, hovorí priateľ, u ktorého bývam. Len tebe, Liliana, len tebe jedinej, entre nous akc hovoria v Genfe, prezradím, keď išiel priateľ (vždy presne o desiatej večer) spať, vycikal som sa ako minister (Jan Masaryk?) do ľavého umývadla. Potajomky si uhýbam z borovičkovej fľaše na sterilnom automatizovanom záchode: tekutá moja vlasť, kdeže si, milá neporiadna (zakliata) rozprávková krajina. Tu všetko žiari pokojným kryštálovým (krištáľovým) ametystom. Chce sa vám vrátiť, pýta sa česká pani, do toho hysterického bordelu? Chce-nechce, vrátim sa. Prečo? Lebo práve preto.

Veď z blahobytnej pohodlnosti tu ani len po slovensky nevedia hovoriť (tureckí gastarbeitri to za nich neurobia), malý elektronický čiašnik v hoteli Hilton sa mi (od)zdraví dosvidanĵa, a keď mi temer otlak prejde (arkticky ľadoborec) žiarivý opel, uskakujem, vykloní sa z okna vodič, hovorím mu, čo ti je(be)? somár, a on že - merci! Nevie, načo im je toľko jazykov (cudzí turista sa čosi pýta baču v Hornej Lehote aspoň v štyroch svetových jazykoch, bača neodpovedá, nerozumie, napokon zamrmle: toľko rečí poznáš - a pomôže ti to?).

Tomu Švajčiarovi som z domu priniesol osem deci rodnej slivovice, drží fľašku v ruke, predvádza osemizbovú vilu (vílu), kým neprídeme do protiatómového krytu, tam ju odloží do regálu. A ja, smädný (dnes), mám teraz čakať na tretiu (zajtra)vojnu? Zbytočne vysvetľujem, že (vojna) nebude, fľaška ostala tam. Kupujem teda u Dennera sovjetskoje igristoje za 9,90 fran(ce)kov na oslavu svojej knižky, a trocha čierneho i červeného kaviáru, šampanské (suché) tečie potokom (1 liter).

Iba v Ženeve pri pamätníku Reformácie našiel som príbuznú dušu, svojho priameho predka s vykrútenými fúzami (štvrtý zľava, ten nemenovaný, neďaleko uhorského kniežaťa Štefana Bočkaya, práve ho fotografuje nemenovaný Ind), na pravom ukazováku má (môj) zlatý prsteň, ten (sveto)známy z celej (mojej) literatúry, je to uhorský zeman Natanael z Capkay, mal bradatého capa (záhradníkom) v erbe ten statkár v Sabinove; Natael na košickom sneme (1606) dvíha meč (ako na prísahu) vernosti a občianskych práv... (lebo práve preto). Celý Natanaelov rod po meči (zdvihnutom) vymrel alebo znezvestnel (pri zemetrasení v San Francisku 1906), len malé jediné porcelánové (mini)dievča Ema sa šťastnou náhodou stala (mojou) starou mamou. Ostal som sám až k životu, Liliana, bez meča, bez šampanského a kaviáru a

fran(ce)kov, iba na teba sa mi (po)myslelo smädne, (dy)chtivo ťa chcem (už nikdy nestretnúť).

V parku oproti od Číňanky kupujem pohľadnice s dátumom 8.8.88 (anglickej Fergie sa práve rodí kráľovna celkom maličká), napíšem priateľom, že... Nebojte sa! Potom už opäť na severe krajiny hrám v chráme Huldryka Zwingliho, aj tam, kde (priateľ) Albert Schweitzer, jeho busta s rukami vpred vystretými (akoby sa chystal hrať na všetkých organoch galaxií), vytvára oblúk ramena: pod pazuchu mu vopchám sovietsku Pravdu v nemeckej mutácii, pohľadím naposledy (jej, jeho) hlavičku, maj sa tu dobre, Albert, odchádzam. Nedám sa ja len tak ľahko hýčkať (voľnosťou) a rozmaznávať blahobytom a čistotou, až (paňickou) panickou, lebo špina je takisto božou hmotou ako ja alebo katedrála St.-Pierre (iba je entropické, nesprávne usporiadaná na nesprávnom mieste).

Z ucha mi trčí mrkva, z nosa vyrastá avokado a nektarinka, z takej stravy sa ani len písať nedá: veď za celý ten čas v cudzine som napísal iba dva Apollinaerove (opravené a doplnené) verše: tvoje vlasy sú elektrické drôty nad Európou oblečenou (požičaj mi cigaretu) do drobných lilavých ohňov - no doma, na lepšej (p)otrave možno zajtra napíšem Hamleta alebo Kapitál, ešte som sa nerozhodol.

Onedlho vchádza sivý vlak (vlk) do špinavej bratislavskej stanice pochmurnej, wo ist wo(zíček) na ťažkú batožinu? wo ist (maxi) taxi?, expres z Budapešti mešká (asi) 240 minút. Chcem si dať poriadny (vysokokalorický a karcinogénny) bravčový rezeň, chcem si frknúť borovičku šarišskú (z borievok zo Sabinova, z guľičiek ametystových) po dlhom čase, súdružka (moja zem) v bufete už zatvára, vchádza do zátvorky (ná, co myslíte, že tu budem tvrdnúť do rána?), borovičku si nedám, už akoby som si ju dal. Schudobneného uhorského zemana, štátom (ne)uznaného slovenského spisovateľa sebavedomie sa šúverí, pýcha sa scvrkáva: ani (len) pohraničné orgány si ho nevšimli (temer vôbec). Slovensko v zátvorke, (milu)jem (ťa), teda som, Liliana lilavá slnečnica, ako Štefan Bočkay z črievičky pravej (ti) sekt suchý pi(jem), celú (celu)jem, ergo sum.

V Pukanci 18.8.1988

110

Luďvík Vaculík:

Srpnové září
(fejeton)

Rád bych se za dvacet let dověděl, ale nedovím se už asi, co se dnes opravdu děje. Probouzí se Evropa? Tolik lidí ji budí! Rozpadá se ruská říše? Tolik sympatických nebezpečných znaků o tom svědčí! Buďou naši dějepisci brát demonstraci z 21.břežněva 1988 jako začátek úspěšného boje za svobodnější Československo?

Demonstrací jsem byl překvapen snad víc než ministr vnitra, jenže na rozdíl od něho jsem se zastyděl: že jsem tam nebyl, protože jsem od lidí už nic nečekal, a oni přece přišli. Přišli se ovšem většinou jen podívat, co se stane, a už byli v tom! Už táhli ulicemi a volali. Už jim policisté tarasili cestu stranickými a vládními psy socialismu. Už několik lidí zbili a jiné zavřeli. A už má deset tisíc lidí osobní důvod mít je nerado a zkusit něco příště: na osmadvacátého října. A vláda, která se nechce polepšit, nemá jinou možnost ani povahu, než osopit se na ně ještě hruběji, a už to tu máme: onu šolochovovskou "školu nenávisti", jež z mírných lidí dělá zlé. Mladší lidé u nás totiž zatím neměli mnoho osobně přesných důvodů k politickému odporu, kromě povšechného hnusu. Teď se začnou hněvat osobně konkrétněji, a to si přejme. Proto jen tak dál, vládo! Za slavnější 28. říjen! Jen tak dále, psi!

Stejně mi připadá zvláštní, že k důraznějšímu protestu proti okupaci dochází zrovna při jejím dvacátém výročí. Proč ne při devatenáctém, když věci před rokem byly stejné? V nějaký smysl číslic já nevěřím. Či snad má sám čas, i když plyne bez událostí, nějaký fyzikálně kvantový účinek? To je otázka zajímavá, dnes však není k věci. V našem případě jistě jde o běžný vulgárně generační úkaz: Ti mladí lidé nevědí, co víme my - že v tomto národě se nějaká masová akce nedá vzbudit. Proto si myslí, že se vzbudit dá, proto jsou snad schopni jít do revoluce, do organizací, do ideálů. A je to osudové: tuto

zem čekají nové boje o spravedlivější řád a po vítězství nové kariéry kariéristů, noví odsouzenci, zas pomníky hrdinům a zase některé ulice a náměstí změni jméno. Trochu už unavený a dost sčertlý našinec nachází si na to pohled jako na cyklické povodně a přeje si, aby se nepodařilo postavit na řece času umrtvující přehradu, o niž se pokusili nynější správci. A člověk přející si vlastně pokoj ani neví, co by rozšafně poradil: možná metat sůl s pepřem do psích tlam příště.

Je takový zvyk i slušnost stát na straně toho, kdo v zápase prohrává a je v právu, kdo je lepší, má humor, kdo je náš, má rád zvířata a podobně. Já se tento měsíc stavím za protivnou stranu: z luxusu, protože mám čas a papír. Já se zastanu našich vládnoucích kruhů, ačkoli prohrávají a nejsou v právu, jsou horší, nemají humor, nejsou naše a mají lotrovský poměr k psům. Ti lidé jsou v hrozném postavení! Hájí než svou existenci! Kdyby hájili něco jiného, třeba hospodářství, přírodu, zdraví lidu, kulturu a vzdělanost či dokonce bezpečnost státu, vzali by si k tomu přece jiné lidi! - A kdo se takto proti absolutní přesile musí bát, toho trochu pochopme.

Myslím, že jsme si všichni dost neuvědomili, čeho se ti lidé musejí bat, kdyby ztratili moc. Především by každý musel jít dělat to, co užitečného umí: bez diskriminací i výhod. Jen se svýma rukama či rozumem stál by holý, bez stranické legitimace, v průvanu konkurenčních talentů, fortelů a schopností. Kolik by brali? Strašně málo! Jen to co my. Kde by bydleli? Mnozí by museli opustit příbytky a odejít do sídlišť, jimž dávali imprimatur ke stavbě. Ve zdraví by žili o špičkové československé elektronice a v nemoci o sovětském streptomycinu. Někteří by museli prodávat majetek, aby mohli splácet škody, které jako ředitelé schválili či jako straničtí tajemníci ředitelům nakázali. Přehled škod bude nutno sestavit. Bude například třeba zrušit některé meliorační a regulační práce v krajině. Kdo zaplatí zboření ohyzdných staveb. Kdo naveze spláchlou zem na pole?

Zrušit ten nesmyslný průtah dálnice kolem Národního muzea přijde jim také na pěkné peníze! A protože to všecko nebude v silách jednotlivců, budou si na to smět ustavit družstva; do jejich kádrového zajištění jim namouduši nebudeme mluvit.

Co se zásobou neprodejných knih? Ty by si autoři či nakladatelé odvezli samozřejmě domů, a povolil bych jim živnost: stánkový prodej neprodejných knih. Totéž se týče konfekce oděvní. Často, když slyším spravedlivě nazlobené lidi mluvit o převzetí moci zase zpátky lidem, musím je kárat: represí a násilí bylo už dost! Nechtějme odplaty, chtějme prosté odčinění a reparace. Nesmí se opakovat, aby odklizení Stalinova pomníku museli platit ti, co museli platit jeho postavení. Bude také třeba odškodnit lidi, kteří byli vyhnáni od své práce, kteří ztratili roky života a často i zdraví ve vězeních, odsouzení za protistátní prý činnost, ačkoli to byla činnost jen proti lidem, kteří si stát přivlastnili. Příští vládcí naučí se cítit ten rozdíl! - Když si toto všecko dnešní vládcí uvědomí, divíte se jejich úzkosti? Přitom emigrovat nemají kam! To musí být něco příšerného.

Já jsem si jejich situaci takto uvědomil, bolestně, až na pokraj soucitu, dál ne, když jsem onehdy slyšel zprávu, že vláda předkládá parlamentu návrh, aby 28. říjen byl prohlášen státním svátkem, protože toho dne před sedmdesáti lety vznikla Československá republika. Představil jsem si, jak poplašení musejí být, když už dělají svátky. Přitom - rána do prázdna! Vždyť ten den už svátkem byl, než ho oni zrušili. Má toto být počátek reparace, či je to snad už celá?

Nepotřebujeme, aby nám někdo pompézně instaloval své slunko na oblohu. Nám stačí, když prostě přestane zaclánět.

(září 1988)

